

هه‌مو گزی و فزی تاریخی‌یه، بۆ حکومه‌ته‌کانی ناوچه به چ زمانی وه‌لامی ده‌دریته‌وه، یان کام ویژدان ته‌وجیهی بۆ ده‌کا؟

نه‌ته‌وهی کورد به شایه‌تی میژوو له هیچ‌یه‌ک لهو شهر و شورانه‌ی که له نیوان حکومه‌ته‌کانی ناوچه‌ی روی داوه، هیرشکار یا به‌رپرس نه‌بووه، ته‌نیا له‌سه‌ر مال و نیشتمانی خو‌ی وه‌لامی هیرشکاران و به‌رچه‌رچی ئه‌وانی داوه‌ته‌وه.

هه‌موو دیتمان و زانیمان که له نیوان شهر‌ی عیراقی سه‌ددام و ئیراندا چلۆن نه‌ته‌وه‌ی کورد ببونه سپه‌ری بلا، هه‌ر توپ و تانک و شه‌روانانی سه‌ددام و ئیران بوون کوردستانیان چ له‌م دیو چ له‌و دیو ویران ده‌کراو کوردی پی ده‌کوژرا یا ئاواره‌ی هه‌نده‌ران ده‌کران. دیاره ده‌وله‌ته‌ پر هیزه‌کانی غه‌ربیش تاوانی فره‌یان له‌سه‌ره‌و لاپه‌ره‌یی ره‌شیان له میژوو دا هه‌یه که دوای جه‌نگی نیوگه‌لانی یه‌که‌م و دابه‌شکردنی کوردستانی بن ده‌س تورکی عوسمانی، ده‌وله‌ته‌کانی ئوروپایی به‌ره‌نده‌ی جه‌نگ له په‌یمانی سویر (severe) له سالی ۱۹۲۰زدا به‌لینی به‌دی هینانی داخوازی یه‌ به‌رحه‌ق و مافه ره‌واکانی نه‌ته‌وه‌ی کوردیان دابوو، به‌لام ئینگلیس و فه‌رانسه له به‌رپۆه نه‌بردنی ئه‌و په‌یماننه‌خشیی به‌رچاویان هه‌بوو. په‌یمانی سویر جیی خو‌ی دا به په‌یمانی لۆزان (lauseana) که ته‌نانه‌ت یادیکیش له دابین کردنی مافی نه‌ته‌وه‌ی کورد نه‌کرا و مسته‌فا گه‌مالی تورکیش حکومه‌تی نیزامی و نبراد په‌ره‌ستانه‌ی خو‌ی به‌سه‌ر کورده‌کانی بن ده‌س خو‌ی داسه‌پاند و ته‌نانه‌ت مافی شارۆمه‌ندیشی به کورده‌کانی بن ده‌س خو‌ی ره‌وا نه‌دی و کوردی به‌ناوی تورکی کئوی ناو ده‌برد.

میدیه‌ن سییه mydian sea یا ده‌ریایی ماده-کان هی زنجیره، ماده-کانه، هه‌ر ئه‌م کوردانه‌ی ئه‌م سه‌رده‌مه‌ن. له دواییدا ئه‌م ناوه کرایه sea mediterranean: میدی‌تری‌نین سییه یا به ده‌ریای مه‌دی‌ترانه ناوبرا. که ئه‌م زه‌ریا (:ده‌ریا)یه: caspian sea: کاسپین سییه یا ده‌ریای کاسپیه‌کانه. که شاخه‌بێکن له نه‌ته‌وه‌ی کورد که به هه‌لۆی زه‌گرو‌س ناودارن که له که‌ونه‌راوه له

ئیرانویچ له نیوان سیر دەریا و ئامو دەریا له کهناری دەریاچەیی ئۆرال یا خوارەزم و بان دەریای مازەندەران، قەفقازی باکوری و باشوری و ناوچەیی ئازەربایجان، فەرەغە و دەورووبەری فەرەغە و نیوان سەیحون و جەیحون (سەیحان و جەیحان) سیر دەریا و ئامون دەریا، تاجیکستان، پشکۆ و پیشکۆ، تا نیودلی ئیسفەهان، زەنگان، قەزوین، کاسان:کاشان، ناوچەیی گۆم: قوم، رە، ئەلبورز، دەماوەند، خوار، وەرەمین، بەشی له خوراسان، ئەبی شاپور، خوزستان و بوشار و بەشاکورد، ماکو، مەرەش، سیرت، بایەرد، ئەرزەرۆم، بدلیس، ئامێد، شیرناخ، درسیم، وان، ئەلعەزیز، ماردین، نەسبین، سیلوان، قامیشلی، حەسەکە، حەلەب، هاران، ئۆرفە، جزیر و بۆتان، موسڵ پیتەختی کوردان، کەرکوک، قەسری شیرین، دینەوەر، ئەسەداوا، هەمەدان، خورەماوا، بروجرد، بەهار، سنە، سەقز، ورمی، شنۆ و ... نیشتهجێتی ئەو شوێن و وارگانە هەی کورد و بەدەس ئەوان بوو. یا پێرشین گۆلف persian golf خلیجی فارس یا پێرشین سییە که له دواییدا بەشی شەرقی ئەو، بە دەریای مەکران و ئیستا بە دەریای عەممان ناو برپا. دیارە هەزارە فرە بەر لە مەرۆ (٢٠٠٧/١٢/٣٠ ز) عەممان لەبن دەس ئێرانیا دا بوو. جا که وای دەریای ماد یا میدی تری نین سییە، mediterranean sea مێدیش له median sea یا له madai sea یا مادای سییە یانی له ناوی ماد-کان، یا مادی-یەکان، وەرگیراوه. له حوکومەتی هەخامەنشیدا زیاتر له دە هەزار له نوخبەکانی کوردی-مادی-ی بە شدار بون. له مەووە جوان دەردەکەوئێ که نەتەوێ کورد، هەم بناخەدانەری ئیمپەرآتوری ماد، بوو و هەر واکە هەلسۆراندنی دەوڵەتی هەخامەنشیدا نەخشی فرەیان هەبوو. مێژو دەلی: جەژنی میهرەگان نیشانەیی سەرکەوتن و زالبونی کاوێ ئاسنگەر و فەرەیدون-ه بەسەر زوحاکی مازدا. که هەردوکیان له کوردانی گورد بون.

زانایانی ناوداری بۆکان

عەللامە مەلا عەلی قزڵچی مودەررەسی تورجان، مەلا محەمەد حەسەن قزڵچی (وەجدی)، عەللامە مەلا محەمەد قزڵچی موفتی گەرەبی بەغا، عەللامە مەلا ئەحمەد تورجانن زاده، ئوستادی زانکۆی تەررەز، عەللامە مەلا سەعید بن مەلا ئیبراھیم بن عارفی رەبانی (ئەمین حوزوری مەلیک غازی شەیخ عوبەیدیلانەھری شاھی شەمزین)، حاجی خەلیفە مەلا محەمەد (بەھا) بن مەلا سەعید-ی (گەرە) بن مەلا محەمەد بن عەللامە حاجی مەلا عەبدولکەریم ناودار بە شیرازی کە دەجێتەووە سەر شەھید قوتبەدین محەمەد شوانکارە شیراز، عەللامە سەبید مەلا حوسین تائیر بوغەیی (باغلوچە)، عەللامە مەلا شەفیعی شەفیعی (ئەنباری)، عەللامە مەلا حیسامەدین شەفیعی (بۆکان)، میرزا قازی عەلی، قازی محەمەد (پیشەوا)، حاجی مەلا عەبدوللّا وەلزی، عەللامە مەلا عەلی وەلزی (حەمامیان)، حاجی مەلا ئەبو بەکر شەفیعی، عەللامە حاجی مەلا ھادی ئەفخەمی، مەلا حەمەدەمین قاجر، مەلا عەبدولحەمید عەبقەر (تورجان)، مەلا محەمەد وەلزی، مەلا ئەحمەد وەلزی، مەلا حەمەدەمین وەلزی، پەرزانا قازی شەیخ موحسین موکری، مەلا عەبدولکەریم شاریکەندی، مەلا سەید کەریم باغچە، مەلا شەیخ حەسەن شەیخی، مەلا محەمەد رەئیس، عەللامە مەلا سەعیدی گەرە مودەررەسی تیکان تەپەیی لای بۆکان، خەلیفە (بەھا) و حاجی مەلا ئەحمەد ناودار بە عارف کە ئەم ۲ بۆرە کۆری مەلا سەعیدن، مەلا ئەحمەد عوسمانی، مەلا ئەحمەد عوسمانی (: خەلکی قەلای رەسولە سیت لہ سەر چۆمی سیمینە: چۆمی بۆکان)، حاجی مەلا جەسیم سەعادەتی، حاجی مەلا رەحیمی ئیمام جومعەیی نەغەدە، مەلا عەلی رەبانی کۆری مەلا ئەحمەد لاسور (رەبانی)، مەلا تاھا حیکمەتی، مەلا جەلال جەلالیزادە و مەلا ئیبراھیم کورانی حاجی خەلیفە محەمەد (بەھا)، میرزا عەبدولخالق کە شاعیر و خەت خۆش و نەقاش بوو و شوانەیی شاعیر، مەلا عەبدوللّا محەمەدی دەرزی وەلی.

ناوی شاعیران و نوسه رانی بۆکان:

عه بدوره حمان هه ژار موحه قیق و موته رجیم و شاعیری ناوداری کورد، مه لا ماری کۆکه یی (هه ژار و مه لا ماری له راستیدا کۆمه لئاسی ناوچه ی موکریان بون)، میسباح دیوان ته ده ب، سه یفولوزات، حاجی خه لیفه مه لا محمه د (به ها) که له ج ۲ مه شاهیری کورد، بابا مه ردۆخ په ره ی ۲۲۲ فره به ریزه وه یادی کردوه، عه باسی حه قیقی، سه یید کامیل ئیمامی زه نبیلی (ئاوات) عه لیخان حه یده ری، خاله مین به رزه نجی (سه یید محمه د)، سواره ئیلخانی زاده، مسته فا ئیلخانی زاده، سه عیدی نه جاری، خالد حیسامی (هیدی)، میرزا ئیبراهیم ته فحه می، میرزا محمه د نوری، عه ته ری گو کۆلانی، مه لا قادری سه عیدی، مه لا عه لی غه مین.

ناودارانی بۆکان:

عوره فا و فوزه لا - خوالبخۆشبو سه یید عه بدولکه ریم زه نبیلی، حاجی بابا شیخ (سه یاده ت) - سه ره ک وه زیرانی کابینه ی کۆماری ۱۹۴۶ز - کوردستان له مه هاباد، شیخ بورهان، حاجی سه یید جه میل هاشمی، حاجی سه یید محمه د نورانی، شیخ سه عید گو لبابا (غه وساباد)، حاجی سه یید گو ل، به کئی له ساداتی شیخ کاک ته حمه د به رزه نجی سلیمانی که که له ۱۲۸۲ مانگی له دایک بووه له شه ری روس و عوسمانی له سالی ۱۳۳۳ مانگی شه هید ده کری و له (ناچیت) نیو فه رسه خی بۆکان نیژراوه. مه حموداغا، حاجی بایزاغا، عه لیاغا عه لیار، حاجی ره حماناغا و حاجی سمایلاغا و عومه راغای عه لیار و ...

شوینه واری بۆکان:

کئیوی فه ره اد تاش قه لای به ردی که ۷ وه تاخی هه یه و فره ناودار و له بان گوندی سماقاندایه؛ کونه کۆتر که ۱۷۹۰ میتره، که به کۆنه مالان، یا غاری سه هۆلان ناوداره و ئیستا ئاوه دانه و خه لک ده چنه سهیرانی، ئه و غاره به کونه کۆتر ناوبراوه چون کۆتری فره له ویدا ده ژین و به کونه مالانیش ناوده بری چون له کاتی هیرشی روس له سالانی ۱۳۳۳ دا خه لک له ترسا په نیان به و غاره بردبو و نزیککی

دیی سه هۆلانه، قه لای بوگه به سی، قه لای بی بی کهند، قه لای ناغچه یوان، قه لای (ئه وکان): یا سایه نقه لای، قه لای ره حیمخان، قه لای قه لایچی، کیوی ته ره غه که ۲۶۶۷ میتر به رزه و شوینه واری قه لای له سه ر دیاره و جیی راوی ئاسک و ئاژه له کیوی بووه. له شاخی ته ره غه دا ئه م ئاسه واران ده بیندرین:

کۆشکی خات زارا، کانی سه نگر، چهوزی ئاو، دیواری به ردینه که له هه ندی جیی تا ۳۰۰ میتر به رزه، که خشتی سوریش له وی هه یه، قه لای ته ره غه هه ئورارتویه (ئوراشتو) به ئاشوری، تا ئیستا (۲۰۰۷/۱۲/۲۵ ز) - ۷۲۵ که تیه ی ئورارتویی دۆزراونه ته وه، که ۸۶۰ تا ۸۲۰ سال به ر له زاین عیشقوینی له وی حوکمرانی کردوه و ویستویشیه تی سیردون-ی کوری بکاته جیی نشینی خوی که به پیی به رده نوسی ته ره غه له وان، له ئه رزه رۆم-ه وه تا ره واندر، سه قز و ته وریزی به ده س بووه، و له وه به رده نوسراوه، له به ر خالید-ی خودای ئورارتوکان پاراوه ته وه تا رسق و رۆزی و مه ر و مالاتیان زۆربیی، تا خه لک باش بژین و له شه ر و شوور و قاتی و قری و به لای و نه خووشی دور بن. له شاخی ته ره غه ۲ په نا بو شاخه وانان ساز دراون، یه کیکیان له ریگای پیر سوله یمان بوی ده چی و به (مان) ناوده بری و ئه وی دیکه یان بریک له سه رتره و دورتره. به رده ئه ژدیها که له نیوان پاش بلاغ و باغچه دایه. ئه گه ر به وردی پروانیه شاخی ته ره غه هه ر ده لیی ئینسانیکه له سه ر گازه ری پشت راکشاوه و روی له ئاسمانه و قه لای سه رداری بۆکان له سه ر چهوزه گه وری بۆکاندایه.

گۆرانی بیژانی شاری بۆکان:

که سانی وه ک چه سه ن زیره ک، که ئیستا قه بره که ی شیش به ند و سه رگیراو له داوینیه ناله شکینه یه و هیوا دارین ده ور و به ری قه بری ئه وه هونه روه ره کورده زیاتر برازینرته وه. قاله مه ره ی بلویر و شمخال ژهن که به راستی کاره که ی ره سه ن و ریشه ی کۆنی کوردی هه یه، عه لی خه ندان قسه خووش و لاویر و خوویژ، عه لی که ردار، وه ستا و زانا به مه قاماتی کوردی، ده نگ خووش، قسه خووش، به یت بیژ، چ

به یتتی حه‌ماسی، درامی یا تراژدی کوردی، له پایزه وتن و گیرانه‌وهی به‌یتتی سه‌یده‌واندا به‌پراستی عه‌لی که‌ردار بی‌وینه‌بووه، و حه‌سه‌ن ده‌رزی و ... (شه‌پۆل)

کیمیسان
صفحه ۱۴
شنبه ۱۶ آذر ۱۳۸۱
۲ شوال ۱۴۲۳ - شماره ۱۷۵۴۳

برای اولین بار در ایران و جهان

قرآن کریم به زبان کردی ترجمه شد

وی در ادامه گفت: این کتاب - در داخل کشور پنج بار و در میان کردهای خارج از ایران نیز دوبار تجدیدچاپ شده و در کردستان عراق هم این کتاب با اشتیاق مخاطبان مواجه شده است.

وی در خصوص مدت زمان کاری که روی ترجمه این قرآن انجام گرفته بیان داشت: در سال ۱۳۶۶ ترجمه قرآن را به اتمام رساندم و در سال ۱۳۷۶ این کتاب چاپ شده و دلیل این وقفه طولانی هم می‌توانست مشکلات مالی و مسائل دیگر باشد که من خیلی در جریان آنها قرار نگرفتم. وی در خصوص سیاست‌های دین‌زدایی در گذشته خاطر نشان کرد: رژیم گذشته نمی‌خواست به هیچ شکلی برای اسلام تبلیغ شود چرا که با دین‌داری و اسلام مخالف بود و وا همه داشت. خصوصاً با اقدام ملی و محلی مخالفت‌هایی صورت می‌گرفت و رژیم نمی‌خواست به زبان آیین و سنت‌های آنان بها دهد.

برای نخستین بار در ایران و جهان، آیات قرآن کریم از عربی به کردی ترجمه شد.

دکتر محمد صالح ابراهیمی محقق علوم قرآنی و مترجم این قرآن در گفت‌وگو با باشگاه خبرنگاران جوان با بیان این مطلب در خصوص اثرگذاری این ترجمه گفت: هرگز باور نمی‌کردم که این ترجمه تا حد بسیار زیادی بتواند مخاطب داخلی و خارجی جذب کند و به گفته برخی از ایرانیان کردزبان این ترجمه توانسته است الفت آنان را با کلام خدا عمیق‌تر کند. وی افزود: البته پیش‌تر از این قرآن کریم به زبان کردی اما با خط لاتین که ویژه کردهای مقیم ترکیه است ترجمه شده بود.

وی در خصوص تأثیرات انتشار و مطالعه این ترجمه در بین کردزبانان تصریح کرد: تأثیر مطالعه این ترجمه بر تقویت علاقمندی مردم به قرآن تا آنجا که بررسی کرده‌ام قابل توجه بوده است.

قه‌لایچی یا (ئیزیرتو، زیرتو: پیتتهختی ماننا)

ده‌ولته‌تی ماننا له سه‌ده‌ی ۸ به‌ر له زایین زۆربه‌ی سال له‌گه‌ل ئاشور و ئورارتودا له مله به ملانیدا بووه و سه‌ری بو هیچیان دانه‌نه‌واندوه.

ده‌ولته‌تی ماننا له باشوری ده‌ریاچه‌ی ورمی (چیچست) له ناوچه‌ی شاره‌کانی نه‌غه‌ده، شنۆ، پیرانشار، سه‌رده‌شت/زه‌رده‌شت، مه‌هاباد، بۆکان، بناو، میانداو، شاهیندژ(نه‌وکان)، سه‌قز، بانه، بیجار، به‌شی فره له ناوچه‌ی شاری زه‌نجان و له‌ویوه تا نزیکه‌ی ته‌وریز، ده‌سه‌لاتیان به‌ده‌س بووه. له‌سالی ۱۳۶۴ هه‌تاوی له ته‌پۆلکه‌یه‌کدا له قه‌لایچی بۆکان ژماره‌ی فره‌خشی لوعابدار و دارای نه‌خس و نیگاری ره‌نگاوهره‌نگ دۆزراوه‌ته‌وه که به‌داخه‌وه زۆربه‌یان دزراون و ته‌نانه‌ت گه‌یانداونه‌ته‌مۆزه‌خانه‌کانی شه‌رقی کۆن له توکیو، ناوه‌ندی موتاله‌عاتی رۆژه‌لاتی ناڤین له ژاپۆن و ...

باستان (که‌ونارا) ناسانی به‌سه‌ره‌ستی ئیسماعیل یه‌غمایی که ده‌چنه‌ئهو‌ی له‌هو‌ی یه‌ک سازه‌ی گرینگی میعماری له‌گه‌ل یه‌ک که‌تیه‌ی ئارامی ئهو، که ۱۳ خه‌ته، ده‌یدۆزنده‌وه، که ئهو که‌تیه‌ی له‌گه‌ل خشته‌ی لوعابدار، دۆزراوه‌کان براونه‌ته‌مۆزه‌خانه‌ی ئیرانی باستان له تاران و له‌سالی ۱۳۷۸دا دوباره باستان ناسانی به‌سه‌ره‌ستی به‌همه‌ن کارگر، کارناسی میراتی فه‌ره‌نگی ورمی، ده‌س به‌کار بوون و به‌قایی مه‌عبه‌دی که به‌پیتی که‌تیه‌ی ئارامی ئهو، ئهو مه‌عبه‌ده‌هی مانناکانه و ۸۰۰ سال به‌ر له زایین سازدراوه و هی شاری زیرتو (ئیزیرتو) پیتتهختی مانناکانه. له ده‌وروبه‌ری قه‌لایچی، قه‌لاوسه‌نگه‌ری نیزامیو دیده‌وانی، پته‌و سازدراوه، هه‌روا قه‌لای پته‌وی گه‌وره‌ی نیزامی مانناکان له به‌ستینی باکوری چۆمی زه‌رینه‌ی (بۆکان) دۆزراوه‌ته‌وه. له بان کیوی دبی جاناغای تایعی شاری میانداو، بیجگه له‌و قه‌لایه‌چهن قه‌لای دیکه‌ی ماننایی له دبی ئه‌ربه‌نوس، گوندی ساریقامیش، ئاغجه‌یوان-ی تایعی شاری بۆکان. له بان ته‌پۆلکه‌ی قه‌لایچی، مه‌جموعه‌یی به‌ئهندازه‌ی یه‌ک هیکتار دۆزراوه‌ته‌وه. ئهو مه‌جموعه‌ی دارای یه‌ک درگای گه‌وره‌به

دو پشٹیوان له دو لای درگای چونه ژور و سڼ پليکان له درگای چونه ژوری هه یه. له که ناری درگای چونه ژوری وه تاغی چکوله هه یه و جیی دو کوله که له ویدا ده بیندری، تهختی مه جموعه که، فشرش به رده و له ناوه راستی نه و مه جموعه دا تالاریکی کوله که دار هه یه که سه بارهت به گشت مه جموعه که، حاله تی ناوه ندی هه یه.

له نیو حه وشه که دا، تالاری نه ستوندار به گوشه گه لی 19×35 میتر هه یه که له نیوه راستیدا چوار کوله که بو راگیرکردنی میچ ده بیندری و له بهر ده وامی به شی باکوری ته پوله که ی قه لایچی دا سڼ وه تاغی چکوله، به گوشه ی تا نه اندازه ی 4×3 میتر دوزراوه ته وه و له باکوری غه ربی تالار و له پشته وه سڼ وه تاغی ناوبراو، وه تاغی به گوشه ی 5×5 هه یه که له نیوه راستیدا سه کوی به گوشه ی 1×1 میتر دا به ناوی سه کوی دیاری دان هه یه، تهختی ته واری نه و مه جموعه سه ننگ فشرش کراوه. نه وه ی له م ته رجه مه دا به رچاو که وتوو و له هه ر دو ته رجه مه که دا دو پاته ی له سه ر کراوه، دو واژه ی HLDY و ZCTR زیرتو) پیتهختی ماننا بووه.

له بابته جوانکاری و رازانه وه ی مه عبه ده که دا، وه تاغه کانی نیو مه عبه ده له ناوه وه به گله سوره و گله سپی ناوه گل کراوه و تهختی وه تاغه کان به تهخت پویشی ره نگا وره ننگ و دیمه نی دهره وه ی مه عبه دیش به خشتی لوعابدان نه خشاوه.

سه رچاوه کان: ۱- دیاکونوف میکائیل / تاریخی ماد/ ته رجه مه ی محمه ده که ریم

که شاورز بلا فوکی عیلمی فهره نگی / تاران / ۱۳۷۲

۲- فیروز مه ندی، به همهن / باستان (که ونارا) ناسی و هونه ری ماد/ بلا فوکی

مارلیک / تاران / ۱۳۷۹.

۳- کابولی عابیدین ۱۳۷۰ هه تاوی کولینه وه ی ناسه واری به ر له نیسلام له مه جموعه ی دوباره دوزراوه / میراتی فهره نگی / تاران / سازمانی میراتی فهره نگی ولات / س ۲ / ژماره ی ۳ و ۴ / پره ی ۳۲.

- ۴- یه غمائی ئیسماعیل ۱۳۶۴ که شفی مه عبه دی ۳۰۰۰ ساله، له بۆکان، رۆژنامه‌ی که یهان / چوارشه ممه ۲۱ ره شه مه / په ره ی ۶.
- ۵- کارگر، به همهن / راپورتی چواره مین فه سلّی کۆلینه وه له قه لایچی بۆکان / ناوهندی به لگه نامه‌ی سازمانی میراتی فه رههنگی ولّات / ۱۳۸۰.
- ۶- نیاکان، له یلا / موتاله عاتی ته حه ول و ته ته وری خشته کانی لوعابداری له هه زاره‌ی دوه می بهر له زایین تا ناخر ده وری هه خامه نشیان / ئوستادی رینوین دوکتور عه لی ئه سغه ر میرفه تاح / زانکۆی ته ربیته مۆده رس / هاوینی ۱۳۷۶.
- ۷- به شاش که نزه ق ره سول / خویندنه وه‌ی به ته واوی قه لایچی بۆکان / له مه جموعه مه قالاتی یه که مین کۆبونه وه‌ی زمان، که تیبه و متونی کۆن / شیراز ۱۴ و ۱۲ ره شه مه‌ی ۱۳۷۰، بلاقۆکی سازمانی میراتی فه رههنگی / تاران / ۱۳۷۵ / په ره ی ۲۵ و ۳۹.
- ۸- لۆمیر، ئه ندهر / که شفی یه ک که تیبه به زمانی ئارامی، پێوه ندی دار به سه ده‌ی ۸ بهر له زایین له قه لایچی بۆکان (نازه ربایجان غه ربی)، ته رجه مه‌ی ره سول به شاش / ئاسه واری / ژماره ۲۹ و ۳۰.
- ۹- نیاکان، له یلا / خولاسه یه ک له موتاله عاتی خشته کانی بۆکان / باستان ناسی و هونه ری ئیران، ریزدانانا بۆ عیزه تولّلا نیگهوان / په ره ی ۱۶۲-۱۶۸.
- ۱۰- پاکزاد، میهرداد / خشتی لوعابداری، نه وعی بۆکان له موزه خانه‌ی شه رقی کۆنی تۆکیۆ باستان ناسی و تاریخ / ژماره‌ی ۱۷ / ۱۳۷۴، په ره ی ۷۵ و ۷۶.

11- Mousavi, a (une brique a desor polychrome del) iran accidental VIIIe- VIIe. S. av. J.c dans studia ironical tome 23, fascl, 1997. pp. 7-18, fig.4.

12- Epha 1, Israel "the Boukan Aramaic inscription: historical consideration" exploration journal, vol.49,1999, pp. 116-121.

- Epha ۱, Israel "the Boukan Aramaic inscription: historical consideration" exploration journal, vol.۴۹, ۱۹۹۹, pp. ۱۱۶-۱۲۱.

برواننه ایزیرتو (۰۱) یادگاری تاریخی شاری بوکان، کاری له ئه نجومه نی دوستدارانی یادگاره کانی تاریخی ئیزیرتو، به کۆششی: یوسف حه سه ن زاده، چاپی ۱۳۸۵ هه تاوی (شه پۆل).

صفحه ۱۴

چهارشنبه ۱۹ اسفند ۱۳۷۷

۲۲ ذیقعه ۱۴۱۹ - شماره ۵۷۲۸ - سال بیستم

جمهوری اسلامی

تقدیر جمعی از نمایندگان استان کردستان از

مترجم قرآن کریم به زبان کردی

بخش خبری: جمعی از نمایندگان کرد زبان مجلس شورای اسلامی ضمن نامه ای از محقق علوم قرآن جناب استاد، دکتر محمد صالح ابراهیمی (شه پۆل) مترجم قرآن کریم به زبان کردی تقدیر و تشکر کردند. در نامه این عده از ترجمه قرآن به کردی به عنوان تلاشی سترگ و عظیم یاد شده و این اقدام ناشی از روحیه سرشار از عشق به خدا و ایمان به کلام جانبخش الهی دانسته شده است.

این نامه را نمایندگان مردم پیرانشهر و سردشت، مهاباد، سنندج، دیواندره، کامیاران، قروه، سقز و بانه، پاره و جوانرود و ایلام امضاء کرده اند.

لازم به ذکر است ترجمه قرآن کریم به زبان کردی سورانی توسط استاد ابراهیمی از علمای اهل سنت کردستان چند سال پیش انجام پذیرفته و با استقبال قابل توجه کرد زبانان سراسر جهان مواجه شده است.

به‌هار یا وه‌هار

وه‌هار یا به‌هار شارستان و شاری له رۆژئاوای هه‌مه‌دان. شارستانی وه‌هار: ئەم شاره له باکور و باکوری رۆژه‌لاتی ئەلکێ به شارستانی که‌بوده‌رئاهه‌نگ، له رۆژه‌لاته‌وه ئەلکێ به شارستانی هه‌مه‌دان، له باشوره‌وه ئەلکێ به شارستانی تویسرکان، له باشوری غه‌ره‌بی‌یه‌وه ئەلکێ به شارستانی ئەسه‌دئاوا و له غه‌ره‌به‌وه ئەلکێ به شارستانی قوروه‌(ی ئوستانی کوردستان)، (جه‌غه‌ری، ۲۱۷) پان و به‌رینایی وه‌هار ۱/۳۳۴ کم ۲ و داگری ۳ به‌شی ناوه‌ندی سألج‌ئاوا و لالجینی وه ۳ به‌شی شارستانی وه‌هار، سألج‌ئاوا و لالجین و هه‌روا شه‌ش دێه‌ستانه‌(ئامارنامه... ۹؛ نه‌شریه... ۶۲). به‌ پێی سه‌رژماری ۱۳۷۵هه‌تاوی حه‌شیمه‌تی وه‌هار ۱۲۷،۶۳۵ که‌س بووه. له‌م ژماره ۱۰،۲۲۸ بنه‌ماله به حه‌شیمه‌تی به‌رامبه‌ر ۴۸/۱۷۸ که‌س له شارد و ۱۴،۷۴۳ بنه‌ماله‌ش به حه‌شیمه‌تی به‌رامبه‌ر به ۷۹،۴۵۷ له ئاوی و گونده‌کاندا نیشه‌جین(ئامارنامه، ۲۹) که نیشه‌نی باتری بافتی ئاوی ئەم شارستانه‌یه.

ئابووی شارستانی وه‌هار: له‌سه‌ر بنه‌ره‌تی کشت و کال و ئازالداری‌یه. هه‌بونی کانیای سهر زه‌وی و بن زه‌وی و ئاوێ فره‌ بۆته‌ هۆی به‌رووبی فراوانی دانه‌وێله و پرپیت و به‌ره‌که‌تی ده‌سه‌ات، به‌تایبه‌ت که‌ دارای خاکی راستایی و ته‌خته. ئەوه زیاتر ئەو ناوچه‌ی وه‌هاری کردۆته‌ شوینی جوت و گا، ده‌هاتی فره و به‌رچاوی ناوچه‌ی وه‌هار گه‌نم، جۆ، نیسک و تۆک و گه‌نمه‌ شامی و... هه‌بونی له‌وه‌رگه‌ی سه‌ر سه‌وزه و می‌رگ و چیمه‌ن. ناوچه‌ی وه‌هاری کردۆته‌ جیتی ئازالداری و په‌روه‌رده‌کردنی مهر و مالآت و ولسات. کار ده‌ستی وه‌ک: ته‌ون و گر و جۆلایی، جاجم، به‌ره، مافوره، به‌رمال، ره‌شکه‌ی کاکیشان، ده‌س‌کیش و گوره‌وی و پوزه‌وان چینه. کار و پیشه: کاسه و دیزه و گۆزه‌ دروست‌کردن یه‌کی‌تره له هۆی ئابووی خه‌لکی ناوچه‌ی شارستانی وه‌هار. به‌تایبه‌ت ئەم پیشه له به‌شی لاجین ناودار و ناسراوه. له‌ کۆنه‌وه پیشه‌ی قالی و قالیچه‌چنین له وه‌هارداه‌بووه و قالی و

قالیچهی شاری وههار به ریزبافتی و جوانی و نهخشین و رهسهنی ناوداربووه و ناوداره (جوغرافیا...، ۱۳۱۰/۲، ۱۳۱۱). له شارستانی وههاردا زیاره تگه و چاک و پیر و ئاسه واری باستانی فره ههیه (فرههنگ...، ۲۱۵، ۲۳۷-۲۳۸ جمه).

شارستانی وههار له دهشتایی و تهختایی باکوری کۆی ئهلوهنددایه و ناوچه باشوریه که ی ئه لکی به بهرزایه کانی چیا ی ئه لوهند چۆمی قهره چایی و ریژاوه کانی که له داوینهی ئه لوهند کتف، ده رژیته خواری. ئاوی پیوستی سهر زهوی ئه وه ده شته دابین ده کا (جه عفه ری ههر ئه وی) یه کۆ ده یکه له چۆمه ئاوه کانی ناوچه ی وههار چۆمی وه فرجین و چۆمی سیمینه یه (فرههنگ، ۷۵) کهش و هه وای ناوچه ی باکوری وههار مامناوهندی و که می مه یل به ساردی یه، له بابته باران و به فره وه شارستانی وههار له ناوچه ویشکه کان دپته ژمار (جه عفه ری ههر ئه وی) به پی ته سو یب نامه ی هه یه ته ده و له ت له ۱۳۷۲ شارستانی وههار له پیوه ندی دو به شی ناوهندی و لالجین، ساز درا و پیکهات.

شاری بههار: ئه م شاره له ۴۸ و ۲۷ به درێژی شهرقی و ۳۴ و ۵۵ پانتایی باکوری دایه (موفه خه م پایان ۱ / ۷۷).

به پی سهر ژماری ۱۳۷۵ هه تاوی شاری وههار دارای حه شیمه تیکی زیاد له ۲۵،۸۰۰ که سه (سهر ژماری... سی ونۆ).

پیشینه ی میژویی: له به لگه نامه کانی ده وره ی سه لجوقی له میژگ و چیمه نی به ناوی مروج قهراتکین ناو بریاوه (بروانه زه هیره دین ۶۳، بنداری، ۲۰۱) به سه رنجدان به فاسیله ی مروج قهراتکین که له یه ک قو ناغی هه مه داندایه. ئه م ناوچه له گه ل وه هاری ئه م رۆژگاره دا یه ک ده گر یته وه (بروانه ههر ئه وی، زه نوله عبیدین، ۱۶۸) له رۆژگاری سولتان مه سعود سه لجوقی له ۵۴۱ مانگی و ۱۱۴۶ ز- بوزابه، یه کۆ له ئه میرانی سه لجوقی که ده سی کردبو به دژایه کردن له گه ل سولتان مه سعود، له پر لپی راپه ری و دو که سی له شازاده کانی سه لجوقی به ناوی: «محمه د و مه لیک شای برده ئیسفه هان و هه مه دان تا دوا ی سهر که و تن به سه ر سولتان

مه‌سعودا یه‌کۆ له‌و دوانه‌ له‌سه‌ر ته‌ختی پاشایی دابنێ، جه‌نگی یه‌ک لایه‌نه‌ له‌ مروج قه‌راتکین روی داوبوووه‌ هۆی تیک‌شان‌دنی بوزابه‌ (بنداری، ۲۰۱-۲۰۲، راه‌ندی ۲۴۱-۲۴۲، زه‌هیره‌دین ۶۳-۶۴ بازوررت ۱۳۳-۱۳۲)- به‌هار(وه‌هار) بۆ یه‌که‌مجار له‌ سه‌رچاوه‌کانی ده‌وره‌ی مه‌غۆل له‌بن روداوه‌کانی سلیمان‌شای ئیوایی کورد، حاکمی کوردستان داهاتوووه‌(نه‌ک سلیمان‌شای په‌رچه‌می تورک)، (برواننه‌: ره‌شیده‌دین ۸۷۵/۲) به‌ دروستی روناک‌نی یه‌ که‌ بۆچی مروج یا مروج قه‌راتکین نێوه‌که‌ی بۆته‌ به‌هار(وه‌هار) که‌ کاتی ده‌وره‌ی مه‌غول، به‌هار دارولمولکی کوردستان بووه‌(حه‌مدوللا، ۱۰۷، قه‌زوینی، ۴۵۴، ۴۵۵)

سولتان جه‌لاله‌دین خوازه‌زمشا له‌ ۶۲۱ مانگی و ۱۲۲۴ز- دوا‌ی گه‌رانه‌وه‌ له‌ هیندوستان و هیرش بردن بۆ ده‌وروبه‌ری به‌غا، له‌ کاتی گه‌رانه‌وه‌ چوووه‌ قه‌لای به‌هار و خوشکی سلیمان‌پاشا ئیوایی کوردی حاکمی کوردستانی بۆ خۆی ماره‌ کرد(قه‌زوینی، هه‌ر ئه‌وئ). له‌ ۶۴۰ مانگی و ۱۲۴۲ز جه‌نگی له‌ به‌هاردا له‌ نێوان خه‌لیل پاشا به‌در کوردی حاکمی لورستان له‌گه‌ڵ سلیمان‌پاشای ئیوایی کورد روی‌دا که‌ له‌و شه‌ره‌دا خه‌لیل به‌در کوردی کوژراوه‌ (ئینی ئه‌بی حه‌دید، ۲۳۹/۷، ئینی فوتی، ۲۸۶، بدلیسی، ۶۵-۶۶).

له‌ ۶۵۵ مانگی و ۱۱۵۷ز سپاهیان‌ی هولاکۆ شاری به‌هار و قه‌لاکه‌ی ویران کرد، ویرانه‌کانی ئه‌و قه‌لایه‌ له‌ یه‌کۆ له‌ گه‌رپه‌کانی به‌هار به‌ناوی ده‌ولت قه‌لعه‌سی:(قه‌لای ده‌ولت) هێمان هه‌رماوه‌ (فه‌ره‌هنگ، هه‌ر ئه‌وئ) له‌ ۱۱۹۹ مانگی ۱۷۸۵ز جه‌نگی له‌ نێوان محهمه‌د جه‌عفه‌ر خانی زه‌ند (ئیسیتیزهار ده‌وله‌) و خوسره‌وخان، والی ئه‌رده‌لان(کوردستان) له‌ ناوچه‌ی وه‌هار روی داوه‌ که‌ بۆته‌ هۆی کوژرانی محهمه‌د جه‌عفه‌رخانی زه‌ند (ئه‌بولحه‌سه‌ن، ۷۰۹-۷۱۲، رۆسته‌مولحوکه‌ما، ۴۵۰) له‌ ده‌وره‌ی قاجاردا وه‌هار گوندی ئاوه‌دان و پڕوته‌وژی بووه‌ له‌ باغی میوه‌ که‌ تا هه‌زار مال زیاتر له‌وئ ژیاون (زه‌ینه‌لعابیدین، هه‌ر ئه‌وئ).

سه‌رچاوه: ئامارنامه‌ی ئوستانی هه‌مه‌دان (۱۳۷۶ هه‌تاوی)، سازمانی به‌رنامه و بودجه، تاران، ۱۳۷۷، ئینی ئه‌بی هه‌دید عه‌بدولحه‌مید شه‌رجی نه‌هج به‌لاغه به‌ کۆششی محهمه‌د ئه‌بولفه‌زل ئیبراهیم، قاهیره، ۱۳۷۸ مانگی و ۱۹۵۹ ز، ئینی فوتی، عه‌بدورزاق، روداوی جامیعه. به‌غا، ۱۳۵۱ مانگی، ئه‌بو حه‌سه‌ن مسته‌وفی، گولشه‌ن مراد به‌ کۆششی غولامره‌زا ته‌با ته‌بایی مه‌جد، تاران ۱۳۶۹ هه‌تاوی، بدلیسی، شه‌ره‌فخان، شه‌ره‌فنامه به‌ کۆششی محهمه‌د عه‌باسی، تاران ۱۳۴۳ هه‌تاوی، بنداری ئیسه‌فه‌هانی، فه‌تح تاریخی ده‌وله‌تی سه‌لجوقی (زوبده‌تو نه‌سر)، بیروت ۱۴۰۰ مانگی و ۱۹۸۰ ز، جه‌عفه‌ری عه‌باس دایره‌تولمه‌عاریفی جوغرافیایی ئیران، تاران ۱۳۷۹ هه‌تاوی، جوغرافیایی کاملی ئیران، وه‌زاره‌تی فیئر کردن و باره‌ینان، تاران ۱۳۶۶، حه‌مدوللا مسته‌وفی، نه‌هزه‌تولقولوب، به‌ کۆششی لسترنج، لیده‌ن ۱۳۳۱ مانگی و ۱۹۱۳ ز، راوه‌ندی محهمه‌د راحه‌توسدور به‌ کۆششی محهمه‌د ئیقبال و موجته‌با مینه‌وی، تاران ۱۳۶۴ هه‌تاوی، رۆسته‌م حوکه‌ما، محهمه‌د هاشم، رۆسته‌م ته‌واربخ، به‌ کۆششی محهمه‌د ره‌وشه‌ن و مسته‌فا موسه‌وی، تاران ۱۳۷۳ هه‌تاوی، زه‌ینولعابیدین شیروانی، بستان سه‌یاچه، تاران ۱۳۱۵، سه‌رژماری گشتی نفوس (وارگه) و مه‌سکه‌ن ۱۳۷۵، نه‌تایجی ته‌فسیلی، شارستانی به‌هار، ناوه‌ندی ئاماری ئیران، تاران ۱۳۷۶، زه‌هیره‌دین نه‌یشابوری، سه‌لجوق نامه، تاران ۱۳۳۲، فه‌ره‌نگی جوغرافیایی ئاوه‌دانی یه‌کانی ولات (هه‌مه‌دان)، ئیداره‌ی جوغرافیایی ئه‌رته‌ش، تاران، ج ۴۷، فه‌زوین، محهمه‌د، ته‌علیقات له‌سه‌ر تاریخی جه‌هانگوشای جووه‌ینی، لیده‌ن، ۱۳۵۵ مانگی و ۱۹۳۷ ز، موفه‌خه‌م پایان، لوتقوللا، فه‌ره‌نگ ئاوه‌دانی یه‌کانی ئیران، تاران ۱۳۳۹ هه‌تاوی، نه‌شیره‌ی ده‌فته‌ری ته‌قیسماتی ولات، موعاوه‌نه‌تی سیاسی کۆمه‌لایه‌تی وه‌زاره‌تی ولات. تاران، ۱۳۳۹ هه‌تاوی، ژماره‌ی ۲، هه‌روا بروانه:

Bosworth, c.e, (The political and Dynstic history of the Iranian world, A.D. ۱۰۰۰-۱۲۱۷) The Cambridge history of iran, vol, ۷ ed J.A Boyle, Cambridge ۱۹۶۸.

موحسین سلیمانی دایره‌تولمه‌عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۳ په‌ره‌ی ۸۰ و ۸۱ چاپی ۱۳۸۳ هه‌تاوی (شه‌پۆل)

مه‌لیک شووعه‌رای وه‌هار دانهری سه‌بک‌ناسی له‌ کوردانی وه‌هاره. دیوانی ئه‌شعاری به‌هار محمه‌د ته‌قی به‌ کارنامه‌ی ژیان و عومری ئه‌و دیتته‌ ژمار. به‌هار له‌ سالی ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۵ هه‌تاوی له‌ گه‌ل سه‌عید نه‌فیزی و ره‌شید یاسه‌می کرماشانی و که‌سره‌وی له‌لای هیرتسفلد ئیران‌ناسی ناودار، زمانی په‌هله‌وی (گۆرانی) فیر بوون. به‌هار ده‌قی فره‌ی له‌ په‌هله‌وی هیناوه‌ته‌ سه‌ر زمانی روژباوی فارسی.

بانه شاری بانه

بانه ناوی شارینک و مهلبه ندیکه له کوردستاندا، بانه، شارستان و شارینکه له روژاواوی کوردستان: شاری سنه دایه، شارستانی بانه: ئەم شارستانه له باکوره وه ئەلکی به شاری سهردهشت (زهردهشت) له روژه لاته وه به شاری سهقر و له باشور و روژاواوه ئەلکی به خاکی کوردستانی باشور (: عیراق)، فهرهنگ...، ۱۲)، سیمای خوړسک و تهییعی: شارستانی بانه، به کئیف گهلی بهرز و بلیند، داگیراوه و دهوره دریاوه، بو چونه نیو شاری بانه و بو دهرحون لهوی ئەشی مرو له گهر دنه کانی به رزی ئەوی بیته و بچی و ته نیا له بهشی روژاوادا، له بهرز و بلیندی کیوه کان کهم ده بیته وه و نزم ئەبن (ته وه کولی، ۱۵) کیوی ئار به با، بابوس، جنیره، سوره کیو، مه یدانان و عاشقانی سنوری، ئەم شارستانه له گهل خاکی کوردستانی عیراقدان سنور پینک دیتی (جوغرافیا...، ۲/۸۸۵).

شارستانی بانه. دارای کەش و هه‌وای بری ساری و نیوه نماوید و گرینگترین چۆمه ناوی شاری بانه ئەمانه: چۆمی چۆمان، نیروان و تاژهبان که له تیکلاوی چۆمی شووی و بانه بهدی دی (فهرهنگ، ۱۳) چۆمی بانه دوا، ئاودانی ئەم شاره له نیزیکی شاری سهردهشت ده ژیتته نیوزی بیچوک (شهمیم، ۱۷). شیناوه ردی بانه جیر به جوړه (فهرهنگ، هه‌ر ئەوی)، داهاکی مازو فره له کونه وه سه‌رچاوه دی دوس کاتی گرینگ بووه، بو خه‌لکی ئەو شاره (فهرمانفه‌رما، ۲/۸۱۳) و دارسانی گه‌وره له به‌لوت که کیوه کانی نیوان بانه و سهردهشتی داپوشیوه، سه‌رچاوه‌ی سه‌ره کی داهاکی و به‌ره‌می خه‌لکه که به، لانی کهم ۱۰۰ سال له مه و پیش، بیجگه له وهی له بازاری نیخو که لکی لیوه ده گیر دری، مازو له ریگای به‌نده‌ری ئاستاراوه بو روسیه بو فروش به‌ری کراوه (بروانته: ئوبین، ۱۱۴، مورگان، ۲/۴۷).

حه‌شیمه‌ت و ئابوری: بانه یه کی له ۸ شارستانه‌ی سه‌ره به شاری ساری ئوستانی کوردستانه (سازمانی ته‌قسیماتی...، ۴۰ - ۴۱) که دارای یه ک شارستان و ۴ به‌شه

(به ناوی: ئالۆت، ناوهندی، نهمه شیر و نه نور) و ۸ دیهستان و ۲۰۳ گوندی
 ئاوه دانی ههیه. له گهلا ریژانی ۱۳۷۵ ههتاوی ههشیمهتی ئەم شارستانه ۶۰۶، ۱۰۵
 کهس بووه که ۴۳۳، ۵۵ کهس له نیو شارداو ۱۷۳، ۵۰ کهس له نیو گوندد ئاوه دانه
 کاندایان و دهژین (سه رژماری... پانزده - شانزده). ئابوری و هوئی ژیان و بشووی
 خه لک له بانه و ناوچهی بانه دا له سه رهنه تی مالآت، به دهس دی و دابین ده رکری،
 کشت و کال و جوت و گاله بانه، به وینهی سوننه تی و به ۲ شیوهی دیمه کار و به راو
 نه نجام نه ده ری و به رههم دی. داها تی عومدی ئه وی بریه تین: له گه نم، چۆ، شادانه،
 هه رزن، دیمیله (جو ری هه رزی دانه درشت) نوک، نيسک، ماش و توتن و بیستان
 چهندن، و گیاوگزی ئالف بو ئاژال داری، هه روا باغداری و به تایهت ره عمل هینانی
 تری، فره به وی ههیه، کاردهسی خه لک قالی و فهرش و مافوره، به ره، گو رده وی،
 ده سکیش و پوزه وان و کلا و چین و کاری ده رزی و درومان و خه یاتی و خه راتی به
 (فه رهنگ، ۱۴) به خیو کردنی بز نه مه رزه که مه رزه که ی بو رانک و چو خه دهنالی و
 فره به قیمه ته و نه ره، دیاره له دی مه ر، خوزی لای شاری سه قزیش بز نه مه رزه هیه.

شاری بانه: خه لکی ناوی بانه به (به روژه) یش ناوده بهن، ناوهندی شارستان، شاری
 بانه یه و له ۲۵ و ۵۳ در یژی روژه لاتی و ۳۵ و ۵۹ پانایی باکوری وله به رزایی
 ۱، ۵۴۰ میتری دایه، هه روا ئەم شاره له ۲۷۰ کیلومیتری باکوری روژاوی شاری سدهی
 ناوهندی ئوستانی کوردستان، دایه (فه رهنگ، ۱۵). بانه شاریکی کۆیستانیه و
 دارسانه که ی، جوانی و نه خشی نی یه کی تایه تی به و شاره داوه (جو غرائیا، ۲/ ۹۰۸ -
 ۹۰۹). له گهلا ریژانی ۱۳۷۵ ههتاوی شاری بانه دارای ۷۱۶، ۹ خانه واده و ۲۵۶،
 ۵۲ کهس هه شیمهت بووه (سه رژماری، چیل).

پیشینهی میژویی بانه: هه ندی له نوسه ران پیشینه ی بانه فره به کون ده زانن و رایانگه
 یانده که هه مان سه رزه وی میژویی پارسواش یا پار سوابی و باوه ریان وایه که پارسه کان

به ره له ماد - ه کان و له سه دهی ۱۲ بهر له زاین چو بیته نیو چیاکانی زاگرووس و بهر له وه برونه پارس، ۳ سه دهه یا زیاتر له وی ژیا بن (ئیدموندز 5) «پارسوا له ئاشوریدا به واتای سنوره، جائه گهر واژهی پارسوا بوئه وی به کار برایی نیشانهی ئه وه یه، بانه له سه ر سنوری خاکی بن ده سه لاتی ئاشوریدا بوه، نه ک هزی پارس له و ناوچه بویی، و دنگه هی و لاتی پارس له ئوستانی پرسی ئیراندا له کوندا کوردنشین بووه و به دهس کورد بووه و ئیستا شوانکاره و کوردی فره له وی ده ژین و ناوی هوژ و ره شماله کان و زومه کوردی یه کان له نیوکتیه میژویی یه کان ماوه و به ریژ دوکتور جه مشید سه داقهت، کیش ئوستادی فارس زمانی خه لکی شیراز زنجیره و تاریکی تایهت به ناو نیشانی هوژ و زومه کانی کوردی ئوستانی فارس (شیرازی، نوسیوه و له ده سایه یا یاقوت حه مه وی که ناوی ئه وه مه وه هوزی کوردهی له وی برده و شیراز واژه یه کی کوردی یه و فارس واتا که ی نازانی که سیراژ یا سیریز بووه (شه پوئل).

بانه له ده وهی ئاشوریاندا له و سه رزه ویانه، بووه که هه میشه مه ترسی ئه وهی لیکراوه، که بکه ویته، به ره یزی سپای ئاشور، هه روه کو له ده وهی حوکومه تی تیگلت پلیسیر - ی سیوه م (۷۴۸ - ۷۲۸ به ره زاین) سپای شهروانی ئاشور، له هیزی خویاندا تالای بانه هاتبونه، پیشه وه (کامیرون، ۱۱۲). له میژوی بهر له ئیسلام ئاگاداری زیاتر سه بارهت به شاری بانه له ده سانیه، جگه له وهی له و سه رزه ویه، حوکومه تی هه بووه (بابا مه ردوخ، ۳ (۲) / ۴۱۳).

به پیی نوسراوی بدلیسی له شه ره فنا مه دا که: نه سه ره تای سه دهی ۱۰ مانگی دانراوه، ولاتی بانه له ۲ قه لآ و هدریمی سازدرا بو، یه کی له قه لآ کان «پیروژ» و نازچه ی بانه یه و ئه وی دیکه یشیان قه لآی «شیوه» ی؛ ناو بووه (بدلیسی به ره ی ۴۱۳)، هه ر له ز ده ور مه دا فه رمانه وایانی بانه، که له قه لآی شیوه دا بو بن به ئیختیاره دینی ناودار بو، چونکا ئه و خانه دانه به دل و ئیختیاری خویان، دینی ئیسلامیان، و درگر تبه و چبونه سه ر ئایینی ئیسلام

و هه ره به و ناوه يش ناو دهنگيان زهر کردبو (هه ره ئه وئ) يه که م که سی که له نیو ئه واندا ناوی ده کرد، میرزا به گ کوری میر محمدهد - ه، دوای ئه و بوداغ به گی کوری بو که به حوکومت گه یی، به لام له دوایی دا براکائی لیتی راپه رین و ئه ویش به ناچار روی کرده لای شاتیه ماسی سه فه وی کوردزاده که سه فه وی خیری بو کورد نه بو، به لکر سه فه ویانی کورد، شه ریان بو کورد بو. (۹۳۰ - ۹۸۴ مانگی و ۱۵۲۴ - ۱۵۷۶ ز) و له شاری قه زوین وه فاتی کرد، پاشای سه فه وی سلیمان به گی برای ئه وی کرده حاکمی بانه و ئه ویش بو ماوه ی ۲۰ سال له و هه ریمه دا حوکومه تی کرده (هه ره ئه و، ۴۱۳ - ۴۱۵) سلیمان به گ حاکمی دادگه ر بووه و گلکو که ی له ۳ کیلومتری بانه دایه و زیاره تگه ی خه لکی ناوچه یه (مه ردوخی کوردستانی ثایه تونلا شیخ محمدهد ۷۰/۲) - فه رمانه وایی ئیختیار دینه کان له ۹۱۲ تا ۱۲۸۹ مانگی و ۱۵۰۶ تا ۱۵۷۶ ز - به رده وام بووه و له و ماوه دا ۱۶ که س له وانه به سه ر بانه دا حوکومه تیان کرده، ئه وانه بیجگه له حوکومه تی سیاسی، پله و پایه ی دینیشیان هه بووه. له سه ده کانی رابوردوا، گرینگی بانه له و هه دا بووه که هاوسنوری عوسمانی داگیر که ری $\frac{۲}{۳}$ خاکی کوردستان بووه و هه روا شاری بانه خاکی بووه که ۳ هوزی گه وره و موته حیدی کورد: حاکمانی ئه رده لان، بابان و موکریان له و هه ریمه دا پرده سه لات بون و پاراستنی سنوری ئیران له شاری خوئی تاکرماشان به حاکمانی بانه سپردراوه (ئیرانیکا، ۱۱۱/۶۶۵). حاکمانی بانه و هه ورامان نازناوی سولتانان هه بووه، هه ندی له نوسه ران لایان وایه که ئه و نازناوه، نادرشای هه و شاری کورد، به وانی داوه (۱۱۴۸ - ۱۱۶۰ مانگی و ۱۷۳۵ - ۱۷۴۷ ز - (سه نه نه جی ۳۸ - ۳۹، موشیره و له، ۱۳۶ - ۱۳۷)، له زه مانی شاهه باسی یه که م (۹۹۶ - ۱۰۳۸ مانگی و ۱۵۸۸ - ۱۶۲۹ ز) یه کی له حاکمانی بانه، ناوی ئیسکه نده ر سولتان بووه (بروانده: ئیسکه نده ر به گ ۸۱۴). له و هه ده چی که پاشاکانی سه فه وی نازناوی سولتانان به حاکمانی بانه دایی.

تاخرین فەرمانره وای ئیختیار دینی یه کان، عهبدو لکه ریم خان بووه که به دهسی یه کی له ده رباریانی خوئی به ناوی یونسخان له ۱۲۹۰ مانگی و ۱۸۷۳ ز - کوژراوه. ئه و پیاوه ئه هلی شیعر و ویزه وانی بووه و شیعی به زمانی کوردی و فارسی هه یه و (که ریم) ی کردو ته ناز ناوی شیعر بوخوئی (بابا مهردوخ، ۳ (۲) / ۴۱۴ - ۴۱۶) یونسخانیش دوا ی ماوه یه ک به دهسی برزای خوئی کوژراوه و حه مه خان کوری یونسخان کراوه ته حا کمی بانه و ئه میش له سه ره تای جهنگی یه که می جیهانیدا له ۱۳۳۳ مانگی و ۱۹۱۵ ز - به دهسی شهروانانی عوسمانی کوژراوه و دوا ی ئه وه بانه بووه ته تابعی ساوجبلاغ (: مههابادی موکری - زه کی، ۴۹۹). ناوی حا کدانی بانه به مجورن: ۱ - میرزا به گی بانه کوری میر محمه د که له نیوه راستی سه ده ی ۱۰ دا ژیاوه و زاوای بیگه به گی والی ئه رده لان بووه. ۲ - بداغ یا بوداق به گی بانه کوری میرزا به گی بانه - ۳ - سلیمان به گی بانه که دوا ی بداغ به گی برای له لایه ن شاتیه مناسب کرایه حا کمی بانه و بو ماوه ی ۲۰ سا ن حا کم بووه و فره پیاوچاک و دادگه ر بووه، هه ر بوئی گلکوکهی زیاره تگه یه و له ۱۰۰۸ مانگی وه فاتی کردوه. ۴ - به در به گی بانه و برای سلیمان به گ بووه و له سه ره تای سه ده ی ۱۱ حوکومه تی کردوه - ۵ - ئیسکه نده ر سولتانی بانه، له میژوی عالیه مارای عه باسی په ره ی ۵۷۴ له باسی روداوه ی سالی ۲۷. مانگی دا نوسراوه که ئیسکه نده ر سولتان حا کمی بانه بووه و له و ساله دالای شاهه باسی یه که مدا بووه و له دوا پیدا، لئی راساوه. ۶ - نوره لالاخانی بانه، که له سالی ۱۲۳۶ مانگی حا کم بووه - ۷ - عهبدو لکه ریم خانی بانه که تاخرین حا کم له خانه دانی ئیختیار دینی یه کان بووه، که له ۱۲۹۰ مانگی کوژراوه و به کوردی و فارسی شیعی داناوه - ۸ - یونسخانی بانه که دوا ی ئه وه ی عهبدو لکه ریم خانی کوشت، بووه حا کمی بانه و له سه ره تای سه ده ی ۱۴ مانگی به دهسی فه ناح به گی برزای کوژراوه - ۹ - حه مه خانی بانه که دوا ی یونسخانی باوکی بووه ته حا کمی بانه و تا سه ره تای جهنگی یه که می جیهانی حا کمی، بانه بووه. هه رله و زه مانه دا حه مه خانی

بانه له گهڵ سه یفه دین خانی حاکی شاری سه قز و شیخ سه عید با باگولی غه وساوا و سهرداری موکری حوسین خان، پیکه وه په یمانیان به ست و نه خشه یان کیشاکه به یارمه تی یه کترو هاو بیران و ده سه و دایره ی خو یان به ری تورکی عوسمانی بگرن که به ئانقته شهری خو ی خزانه بووه خاکی کوردستان، جادوای ده رکردنی شهروانی عوسمانی له خاکی کورده واریدا، به یارمه تی روسیه کورده ستانی نازاد و سهر به خو رابگه ییتن، به لام به داخه وه، فهریق ناوی سهرداری شهروانی عوسمانی له راز و نیازی ته و کورده بو یرو به شهرف و دلسوزانه ئاگادار کرا و له سالی ۱۳۳۴ مانگیدا، ته و مرو فه دلسوزانه ی کوردو کوردستان گیران و حه مه خان شه هید کرا و سهر دار حسین موکری و سه یفه دین خان حاکی سه قز و شیخ با باگولیش له شاری مه راغه له قه ناره دران، بی ته وه ی مو حا کمه بکرین (شه پۆل). له ۱۳۲۳ هه تا ویدا شاری بانه به هو ی حه مه ره شیدخان، قادرزاده داروخانی که به دژی حه مه ره زاشای ئیران، راپه ری بو له داروخانی ته و دیو هیتشی بو سهر بانه هینابو، بانه ی ئاگرا و بزای حه مه ره شیدخان ۱۰ سال در یژه ی هه بووه (ته ره کولی، ۲۱۳-۲۱۵؛ ئیرانیکا، هه ره ته و ی). بانه و هه ندی له ئا وایه کانی ته و ی له شهری عیراق و ئیراندا له ۱۳۵۹-۱۳۶۷ هه تاوی و ۱۹۸۰-۱۹۸۸ ز- که وه بن بو م بارانی هه وایی به چه کی شیمیایی سه دام حوسین و خه لکی ته و ی زیانی فره یان پی گه یی و مردن و ئیستایش زور که س توشی نه خو شی شیمیا باران بووه و نه خو شن (بروانه پارسادوست ۵۰۵، ۵۱۲-۵۱۳، ۶۱۹، ۶۴۰). سهر چاوه ئیسکه ندهر به گ موشی، عاله مارای عه باسی، تاران ۱۳۵۰ هه تاوی؛ ئوبین، ئوژن، ئیرانی ته مرو ۱۹۰۶-۱۹۰۷، ئیران و بدینه نه هره پن، تدرجه مه ی عه لی ته سه غه ره سه عیدی، تاران ۱۳۶۲ هه تاوی، بابا مه ردوخ رو حانی، تاریخی مه شاهیری کورد، به کو ششی ما جید رو حانی، تاران ۱۳۷۱؛ بدلیسی، شه ره فخان شه رد فنامه، به کو ششی محه مه د عه باسی، تاران ۱۳۴۳، پارسادوست، مه نو چیهر، نه خشی سازمانی میله له عیراق و ئیراندا، تاران

۱۳۷۱ هه‌تاوی، تاریخی دوو‌هلی ئیماراتی کوردی ج ۲، پهره‌ی ۴۲۳ تا ۴۲۵).
 ته‌وه‌کولی محهمه‌د ره‌ئوف جو‌غرافیا و تاریخی بانه‌ی کوردستان، تاران ۱۳۶۳،
 جو‌غرافیای کامیلی ئیران و ه‌زاره‌تی فیرکردن و باره‌یتان، تاران ۱۳۶۶؛ زه‌کی، محهمه‌د
 ئەمین، ته‌حقیقی تاریخی له‌ باره‌ی کورد و کوردستان، ته‌رجه‌مه‌ی حه‌ببوللا تابانی،
 ته‌هوریز، ۱۳۷۷، سازمانی ته‌قسیماتی ولات، و ه‌زاره‌تی نیوخو، تاران ۱۳۷۶،
 سه‌رژماری گشتی نفوس و مه‌سکه‌ن ۱۳۷۵، نه‌تایخی ته‌فسیلی، شارستانی بانه، ناوه‌ندی
 ئاماری ئیران، تاران ۱۳۷۶، سه‌نه‌نده‌جی، توحنه‌ی ناسری له‌ میژو و جو‌غرافیای
 کوردستان، تاران ۱۳۶۶؛ شه‌میم، عدلی ئەسغه‌ر، کوردستان، تاران ۱۳۷۰،
 فه‌رمانفه‌رما، عه‌بدلحوسین، گوزیده‌یی له‌ مه‌جموعه‌ی ئەسناد، به‌ کوشش مه‌نسوره‌ی
 ئیتحادیه و سیروس سه‌عدونیان، تاران ۱۳۶۶، فه‌ره‌نگی جو‌غرافیای ئاوه‌دانیه‌کانی
 ولات (بانه)، سازمانی جو‌غرافیای شه‌روانانی چه‌کدار، تاران ۱۳۷۳ ج ۳۴؛ کامیرون،
 جو‌رج، ئیران، له‌ سپیده‌ده‌می تاریخ، ته‌رجه‌مه‌ی حه‌سەن ئەنوشه، تاران ۱۳۶۵،
 مه‌ردوخ کوردستانی ئایه‌ توللا شیخ محهمه‌د، تاریخ، تاران چاپخانه‌ی ئه‌رتەش؛ مو‌رگان،
 ژاک، ئیران، مو‌تاله‌عاتی جو‌غرافیایی، ته‌رجه‌مه‌ی کازم و ده‌دیی، ته‌وریژ، مو‌شیره‌وله‌ی
 ته‌وریژ، جه‌غه‌ر، ریساله‌ی ته‌حقیقاتی سه‌رحه‌دیه‌ به‌ کوششی محهمه‌د مو‌شیری،
 تاران، ۱۳۴۸؛ هه‌روا:

Edmonds' C. J; Kurds, turks and Arabs London, 1957; Iranica,

موحسین ئەحمه‌دی دایره‌تولمه‌عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۱ پهره‌ی ۴۹۰ تا
 ۴۸۹ چاپی تاران ۱۳۸۱ هه‌تاوی (شه‌پۆل). ناوی چۆمه‌ ئاوه‌کانی بانه: چۆمی: ۱ -
 بواری سلیمان به‌گ که له‌ کیوی نه‌نور و خوریئاو، سه‌رچاوه‌ ده‌گری. ۲ - چۆمی بوین که
 له‌ کیتی «قه‌ره‌ج دابان» سورین و پشت دوسینه‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گری
 ۳ - چۆمی بانه که له‌ که‌لیخان سه‌رچاوه‌ ده‌گری.

۴ - چه می نه مه شیر که له کیوه کانی پشت (نه جنه، مه نیجه لان) سه رچاوه ده گری.

۵ - چومی شوئی که له پشت ئاواپی ساوان سه رچاوه ده گری.

چومی بوار - ی سلیمان به گ و بوین له باشوری شهرقی دیی (کار و ستم) ده رژیته نیو
یه ک که ده گنه نیژیکی دیی (نیروان) یش هر به و نیوه ناو ده برین، چومی شاری بانه و
شوی له دیی (مزه ربه) ده رژیته نیو به ک که ده گنه دیی (تاژه بان) یش، هر به و نیوه ناو
ده برین و له تیکه ل بونی ۲ چه می نیروان و تاژه بان له نیژیک دیی (موچه) چومی چومان
سازده بی، که به شی له و چومه له نیو سنوری کوردستانی ثم دیو و ئه و دیو سازده بی،
چومی نه مه شیر ده رژیته که لوی سه رچاوه ی که لوی گه رنده ی مه ی دانه له روژ هه لاتی
شاری مه هاباد که ۲۳۶۴ میتر به رزه و ۲ چومی چومان و که لوی له دیهستانی ئالانی
کوردستانی باشور نیژیک ئاوه دانیه کانی گرگاشه و شانخسه، پیکه وه چومه ئاوی
فره و گه و ره سازده دن و ده رژیته دیجله.

دارستانی بانه که ده گاته وه دارسانی جهنگه لی سه رده شت و ثم جوره داره به که
لکانه ی فره یه: ۱ - مازو ۲ - خرنوک ۳ - به لوت: (قه زوان یا داره به ن: وهن یا بنه) -
۴ - دموکه (: کشمیشی کاولیان) ۵ - سیچکه ۶ - گزگل (: قلقاف) ۷ - قشته ۸ - تسکل
۴ - گه زو (: گه زه نکه بین) له و ۹ داهاته: به لوت، دموکه و گه زو خوارده مه نین و بو
پزیشکی باشن و ئه وانی تر له ده باغیدا که لکیان لیوهر ده گیردرین و بازارگانی بانه ش
پیکدینن. گه زو شیره یه که، زیاتر له ئاخری به هارا یا له سه ره تای پاییزا له سه رگه لای
دارمازو ده نیشی، وه ک ئه وه جوژی میشی تایهت ههروه کو ههنگ، که ههنگوین
سازده دا، ئه ویش بو سازدانی گه زو کار ده کا، جاکاتی گه زو به سه رگه لای دار به لوت
خوی گرت، لته کان ده برن و له به رنوری روژویشکی ده که نه وه و داروگه لاکان
ده ته کینن تا گه زو که ی لی جیا ده که نه وه و... دیاره دارسانه کان بنیشیشیان هه یه و بو
سه نه ته ی بنیشت و پزیشکی که لکی لیورده گیردری. ده لین: کاتی خوی مه ن گه زو: گه زو

و سه لوا (هه وێژده - بلدرچین)، له دارسانی کوردستانهوه بو خواردنی موساو میوانه کانی چووه، به لام تهوان بیانویان گرتووه و سیرو پیوازو...یان ویستوووه.

(به قهه کیلی قهبری سلیمان به گک بن میرزا به گک نوسراوه: له ۱۰۱۰ مانگی وهفاتی کردوه و مزگهوتی (به روژه) و مزگهوتی شوئی دروست کردوه) و دانانی مهوقوفات و سازدانی ۲ مزگهوتی تر له گونده کانی بانه ههر به پولی تهو بون و ۲ جاریش چوونه حج و زیارهتی مه که و مه دینه.

له بهر ئاوه دانی داویتی ئاربه باوه که مال و خانوبه ره ی لی سازدراوه، له بهر ناز (بانه) ی ناوه، واژه ی بانه له بان و (ه = موسویتی غهیره مهلفوز و ناچه سپان) سازدراوه (ه) نیشانه ی نیه ته یانی مه نسوب به بان: بهرزای، وه گک سه ربان: بانی سه ر، نه رده بان، بان - ی سه رو بلیندایی ۲ دیراوی ئاودیری: بانی: دهشتی بهرز، بانو، مان و... و به واتای دهسه و پولیش هاتوووه ههروه ک (بان - ه مازو) و (بانه مه ر: هاوینه ههوار، مانگی گولان) که ژنان پول هاتوووه دهسه دهسه ده چنه بانه مه ر و کچان، ژنان، پیاوان و کوران بو خرکردنه وه ی مازو، ههروا بهر و بوی دارسان، ده چنه نیو دارسانه کان، بانه به شاری بانه و به روژه: بانه کوئن و به روژه کوئن، ناو براوه و ناو ده بری. ناوی قه لاکانی بانه: اقه لای سیاومه، نه مه شیر، به روژه (که ئیستا که وتو ته نیو شاری بانه یا قه لای قشله) قه لای کیوه رو، له نیزیکی گوندی کیوه روی دیهستانی ئالوت، قه لای شوئی، ته مین زه کی ده لی: میرزا به گک کوری محمه ده به گک حاکمی قه لای (پیروی و شوئوه) بووه که که وتو ته نیو بانه (په ره ی ۱۶۸ - کیله نیزیکی دیه کیله - ۸ قه لای بوین که له نیوان دیه بوین و چیچوران - ه) -

حه کیمانی، سوننه تی دیه سه به دلو له جه راحی شکانی دهس و پیدا و گرتنه وه ی ته وانه، فردزانا و چاکن - ۲ حه کیمانی بنه ماله ی مهو له وی که ئیستا له مه هاباد فره ناودارن و بنه ماله ی مهو له وی ئیستا به عیلمی روژباوی پزشکی فره ئاشنان و کهسانی وه ک دوکتور عه لی مهو له وی، دوکتور عه بدوللا مهو له وی و دوکتور بهیروز مهوله ویان هه یه.

(بروانه: زانایانی کورد نوسراوی محمه ده صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) - زانایان و شاعیرانی

بانہ (مہلا محمہد بہردہشی بانہ شاعیر و لہ زہمانی نادرشادا ژیاوہ، مہفتون: مہلا ٹہول
 عزیز کہ لہ سالی ۱۲۴۷ مانگی بہ نہ خوشی تاعون مردوہ و دیوانی شیعہ کانی دہ گاتہ
 ہزار بہیت. سمیع حاجی شیخ عہدوسہ میع کوری سہید سلیمان، کوری سہید برایم کہ
 لہ ۱۲۶۴ مانگی لہ دیی (واژہ) شار باژیر لہ دایک بووہ و دوا۱ تہواو کردنی
 زانستہ کانی ئیسلامی لہ دیی (ہمزہ لآن) دیہستانی دہشتہ تالی بانہ، دہبیتہ مہلا و ژن دیی
 و دوا۱ ماوہ یہ کک دہ چیتہ (ٹہنجینہ توہرہش) ناودار بہ (ٹہنجینہی برایم) و لہ ۱۲۹۵ تا
 ۱۳۰۲ لہوی مہلا بووہ و عہقیدہی کوردی لہ ٹہنجینہ بہشاعر داناوہ: - ٹہوہل ٹیبیتدا
 بہ ئیسی ٹہلالا - پەس حہمہد و سہنا ٹہلحہمدولیللا - شیخ سہمیع لہ پاشان چوتہ دیی (:
 بیلوی) و دیی (بنہ خوئی) و لہ سہفہری زیارہتی مہ کہ و مہدینہ، و ہفاتی کردوہ. - گورگین:
 محمہد خہلکی دیی شو۱ بووہ و بہ زمانی کوردی شیعری ہہ یہ کہ زور بہ یانی بہ ویتہی
 توانج و تہشہر داناوہ و چاپ نہ بون. - ٹہدیب: مہلا سہید ٹہحمہد خواجہ میر شیعری بہ
 کوردی و فارسی ہہ یہ و چہن سالی بہر لہ جہنگی ۲ جیہانی مردوہ. - مہحزون: میرزا
 محمہد کہریم ولہ بانہ ژیاوہ و شیعری لہ بابہت خواناسی یہوہ ہہ یہ ولہ نیوان سالانی
 ۱۳۲۲ و ۲۳ ہہ تاوی مردوہ - حاجی سماییل تہوہ کولی (: کرمانج) لہ ۱۳۰۷ ہہ تاوی
 لہ بانہ لہ دایک بووہ و دارای قہسیندہ و غزہلہ بہ زمانی کوردی و فارسی و حاجی
 رہٹوف تہوہ کولی ٹہہلی قہلہمہو ناشیرہ و لہ تاران خدیرکی خزمہت کردن بہ
 فہرہنگ و ٹہدہ بہ. پزرانا مہلا عہدولعہزیم موجتہ ہید، کوری مہلا عہدولمہ جید،
 کوری مہلا ہمزہ ی حہ کاک کوری مہلا عہباسی کوری مہلا ہمزہ کوری مہلا ٹہحمہد
 کوری مہلا ہمزہ دونیزی، دونیس یا دونیز گوندیکہ لہ پشت ٹار بہ با، مہلا عہدولعہزیم
 لہ جوژہدانی سالی ۱۳۲۷ ہہ تاوی لہ شاری سنہ و ہفاتی کردوہ و ۸۰ سال تہمہنی بووہ
 و ٹہوہ زاتہ لہ لای باوکی، سہید عہدوللا چوری، موفتی زہہاوی، شیخ عومہر
 قہرہداغی خویندو یہ تی و سہرہنجام لای مہلا قادر بیارہ ئیجازہی مہلا یہ تی و ہر
 گرتووہ و لہ تہمہنی ۲۲ سالیڈا بوٹہ مودہریس لہ شاری سنہ و بہ موجتہ ہید لہ فہتوا

داناناو دارو شاعیریش بووه و زیاتر له ۱۰ ریساله‌ی داناوه. - ئیبراهیم یونسی کوری سلیمان خان یونسی، نه‌وه‌ی یونسخانی حاکمی بانه که له سالی ۱۳۰۵ هه‌تاو له بانه له دایک بووه و له ۱۳۲۷ پله‌ی ئه‌فسه‌ری له زانستگه‌ه‌ی ئه‌فسه‌ری وه‌رگرتوووه و تا ۱۳۳۳ له خزمه‌ت ئه‌رته‌شدا بوون و به‌ زبانی ئینگلیسی و فه‌رانسه‌ ناسیاوه و پله‌ی دوکتورای له رشته‌ی ئابوری له فه‌رانسه‌ وه‌رگرتوووه له ۲۸ گه‌لاویژی ۱۳۳۲ به‌ بیانوی ئه‌وه‌ی له‌ حیزبی توده‌دا بوگه‌، بو‌ ماوه‌ی ۸ سال زنیدان بووه و له‌ کاتی سه‌ره‌ک وه‌زیرایه‌نی بازرگان بو‌ چهن مانگ ئوستانداری ئوستانی کوردستان بووه و شوکر بو‌ خوائستا سالمه و چهنده‌هاکتیپی له‌ زمانی ئینگلیسی یه‌وه‌ هیناوه‌ ته‌ سه‌ر زمانی فارسی و به‌ تایبه‌ت ئه‌و کتیبانه‌ی له‌ بابته‌ کوردستانه‌ وه‌ن وه‌ک: تاریخی مه‌عاسری کورد، (دیوید مه‌ک داویل) چاپی ۱۳۸۰ - کورده‌کان، تورکان، عه‌ره‌به‌کان (سیسل جی، ئیدموندز چاپی ۱۳۶۷ تاران و کورده‌کان (که‌ندال، عیسمه‌ت شه‌ریف‌وانلی، مسته‌فا نازدار چاپی ۱۳۷۹ - جونبوشی میلی کورد (کریس کوچه‌را) چاپی ۱۳۷۳ - شیخ سه‌عید پیران، ئاغا، شیخ و ده‌وله‌ت (مارتین وان بروئین و... - حه‌سه‌ن بن موسا عه‌بدو‌للا زه‌ردینی بانه‌یی له‌زانیانی په‌یره‌وی ریازی قادری خواناسی بانه‌ بووه‌ که‌له‌ دیمه‌شق نیشته‌ جی بووه و له‌ویش مردوه‌و شه‌رحی له‌ سه‌ر حیکه‌می بن عه‌ره‌بی و شه‌رح له‌سه‌ر ریساله‌ی شیخ ئه‌رسه‌لان و شه‌رح له‌سه‌ر مه‌واقیعی نجومی بن عه‌ره‌بی و شه‌رح له‌سه‌ر عه‌وامیلی جورجانی هه‌بووه. (سک دوره‌ ۲: ۳۵ و لئه‌ز هه‌ریه ۳: ۵۹۶ وه‌لموسته‌ دره‌ک له‌سه‌ر که‌شاف، نه‌قه‌ل (زه‌رکلی ۲۲۴ ج ۲ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴ ز) - سه‌ید حه‌سه‌ن سورینی ناودار به‌ سولتان عوره‌فا، هه‌لکی دیی (سورین)ی بانه و له‌ ساداتی به‌رزنجه‌یه‌ که‌ شاعیروزانا بووه و له‌ سالی ۱۲۶۷ مانگی له‌ سورین له‌ دایک بووه و له‌ ۱۳۴۷ مانگی له‌ دیی (قباغلوچه) دیه‌ستانی میره‌دی، وه‌فاتی کردوه - فیدا محمه‌د عه‌تاری کوری سه‌عید له‌ ۱۳۰۷ هه‌تاوی له‌ بانه‌ له‌ دایک بووه و به‌ زمانی کوردی و فارسی شیعی داناوه. - قازی ئه‌وره‌حمان موفتی، کوری قازی محمه‌د سه‌لیم له‌ نیژادی

مهولانا موسا تهوه کولی باپیره ی حاجی محهمه د ره ثوف تهوه کولی که بهر له جهنگی نیوگه لانی یه که م بو ماوه ی ۷ سال له بانه له مزگه وتی قارنی خهریکی تهدریس و فتوادان و قهزاوه ت کردن بووه. - حاج مهلا سهلام له عالمانی ناسراوی بانه بووه که له موکریانه وه چوته بانه و له مزگه وتی برایماغا خهریکی تهدریس و کاری دینی بووه و له ۱۲۰۵ مانگی له دا بک بووه ۱۳۳۶ مانگی وهفاتی کردوه و له گورستانی بانه کون نیثراوه. - مهلا مهحمود کوری حاجی مهلا سهلامی بانه که له مهلا باشه کان و زاوای عهلامه، مهلا سهعید - ی گهوره کوری حاجی مهلا عهبدولکهریم ناودار به شیرازی و موده رسی تیکانته پهی لای بوکان و باپیره گه وره ی نوسه ری ثم دیرانه، بووه که شهرافه ت خانمی کچی تهوی هیناوه که ثافره تی زاناو ژیر و له کازان و فره وشیا و بووه و چهن کوری له م خانمه به ناوی حاجی مهلا محهمه د شیخولئیسلامی بانه، پرزا مهلا یه حیا و حاجی مهلا عومهر سهلامی لیووه. - مهلا عیسا زهر بنه یی که له زه ماننی نادر شادا ژیاوه و جهلدی له کتبی فقهی کوری حه جهری کردو ته فارسی که دهس نوسه که ی لای حاجی مهلا عهلی خه تیه که له نهوه زاکانی مهلا عیسایه، که به زمانی کوردی که زمانی خوئی و دایکی بووه، ته رجه مهی نه کردوه، سه ره ی بو خه لک کردوه، به بنه ی بو خوئی و خه لکی کوردی خوئی نه کردوه. - حاجی با یه شیخ له زانایانی کاژاوه که له ۱۳۰۲ مانگی له بانه له دایک بووه و له ۱۳۷۵ مانگیدا له دیی ئه لمانه وهفاتی کردوه. بروانته عوله مائونا، نوسراوی پرزائیمام شافعی زه مانه مهلا عهبدولکهریم موده ریس) - مهلا عهبدوللا بانه یی که له ۱۳۱۲ له دایک بووه و له ۱۳۲۵ مانگی وهفاتی کردوه (ههر تهوی) - مهلا محهمه د ئه مین چیچورانی که له ۱۲۸۰ له چیچورانی بانه له دایک بووه و له ۱۳۵۵ له دیی ره شه ده - ی مه ریوان وهفاتی کردوه - عهلامه مهلا یه حیا بن مهلا (مهحمود بن حاجی مهلا سهلام بانه، که له ۱۳۵۵ مانگی له بانه وهفاتی کردوه. - شیخ یه حیا کاژاوه که له عالمه زاناکان بووه (عوله مائونا ههر تهوی) •

بیجار

شارستانی بیجار و شارێ له باکوری روژبه لاتی ئوستانی کوردستان (سنه) له بابته ناوی ئەم شاره ئاگارداری یه کی ئەوتوله دهسانیه، ههندی کهس لایان و ایه له بنه ره تا (جاره بی) بووه، یانی شوینی که داره بیه کانی براون. له کوردیدا جاره گه نم یانی گهنمه که ی دروینه کراوه. تهوه کوللی موقه ده م، ۲۲۸/۱؛ میرات...، شارستانی بیجار

شارستانی بیجار به پهره داری ۸۴، ۲۵ (جوغرافیای...، ۹۰۷/۲)، له باکوره وه لکاوه به شارستانی ماهنیشان (ئوستانی زه نجان) و تیکاب (ئوستانی ئازربایجانی غه ربی) و له باشوره وه لکاوه به شارستانی که بوده رئا ههنگ (ئوستانی هه مه دان) و قوره وه له خوراوا وه لکاوه به شارستانی دیوانده ره وه روژبه لاته وه به شارستانی زه ریناوا و قیدار (ئوستانی زه نجان)، (نه خشه...) شارستانی بیجار دارای ۳ بهش به ناوی چنگ ئەلماس، کورانی و ناوهندی و ۳ شارستان به ناوی بیجار، یاسوکه نندو بابه ره شانی و ۱۱ دێهستان و ۲۵۵ گوندی ئاوه دانی، هه یه (سه رژماری...، پانزده؛ نه شریه...، ۴۰). زوربه ی زه وی شاری بیجار کویستان و کیوه و گرینگترین کیوه کانیشی ئەمانه ن: دوا زده ئیمام (۱،۹۶۴ میتره)، قهره چه مه ن (۲،۷۸۶ میتره)، هه لقه میر (۲،۷۷۵ میتره)، سیرالان (۲،۶۷۳ میتره). میهره نگار (۲،۴۰۵ میتره)، فهره هنگی جوغرافیایی کیفه کان...، ۳۶۲/۱، ۳۸۲، ۳۹۰، ۴۱۰)، به شی تری شاری بیجار دهشتی ئاوبردو یا خاکی به ره ه مه یینه (فهره هنگی جوغرافیایی ئاوه دانیه کان...، ۴۹).

چه می پروته ژێ له ئاوی چه می قزل و هزان و ژماری ئاوی ریژه کانی بیجار، ههروه کو ئاوی تلوار یا تهروار، ئوزون ده ره و چه رو، گرینگترین چه م و روخانه کانی ئەوین که به خاکی شارستانی بیجاردا، دین و ده رو (ئه فشین، ۱۳۷-۱۳۸، ۱۵۲، ۱۵۴). کهش و هه وای ئەم شاره مام ناوهندی مه یل به ساردی یه وه روانگای بارشه وه به ناوچه ی نیوه و بیشک، دینه ژمار (جه عفه ری، ۲۲۶).

بنچینه‌ی نابوری شارستانی بیجار له‌سه‌ر جوت‌وگا و کشت و کال و باغداری، مه‌رومالات به‌خیو کردن، (ئاژالداری). کارده‌سی، وه‌ک فهرش و قالیچه، جاجم، گوژه‌وی، ده‌سکیش، کلاو، ئاره‌خچن، ره‌شکه و خوری و مه‌ره‌زو مورستن و سه‌نعتی کارخانه‌یی، دامه‌زراوه و گرینگترین به‌رهمی کشت و کال ئه‌مانه‌ن: گهنم، جو، په‌رشه، گال و هه‌رزن، شادانه، یونجه، له‌ورگه، گیای می‌رگ، گژوگیا بو ئاژال، هه‌روا داهاتی دانه و یله و وه‌ک دانه‌ی روئی سه‌وزی خوارمه‌نی، (ته‌ره‌باری) و هه‌موجوره میوه‌یه‌ک، وه‌کوتری، سیو، قه‌سی و شیلانه، بادام، گوژ، باشه بزاینن قالی و قالیچه‌ی گری چنی و نه‌خش وره‌نگ و ده‌سبافی بیجار فره‌ناوداره و باری جیهانی هه‌یه و سه‌ر چاوه‌ی نابوری خه‌لکه، به‌ره و به‌ره‌چنین که‌به نه‌خش و نیگاری جوان و رازاوه له بیجاردا، ده‌چنری (فه‌ره‌نگی جوغرافیایی ئاوه دانه‌کان، ۵۰؛ ئه‌دواردیژ ۱۲۵-۱۲۳، گانیژ رودین، ۲۶۶-۲۶۵). له سه‌رژماری ۱۳۷۵ هه‌تاوی شارستانی بیجار ۲۳۵، ۱۱۴ که‌س حه‌شیمه‌تی بو‌دانراوه (سه‌رژماری، سی و نو). زمانی خه‌لکی بیجار کوردی‌یه، که می‌کیش به‌تورکی قسه‌ده که‌نوبه فارسیش دهرس‌ده خوینن چونکا ئه‌سلی ۱۵ قانونی ئه‌ساسی سه‌باره‌ت به‌خویندنی زمانی کوردی به‌ریوه نه‌براه. هه‌ندی که‌س سوننی مه‌زه‌هب و هه‌ندی‌کیش شیعه مه‌زه‌دبن (فه‌ره‌نگی جوغرافیایی ئاوه‌دایه‌کان، هه‌ر ئه‌وی نه‌جه‌فی، ۵۱۸).

شاری بیجار ناوه‌ندی بیجاره وله و ۳۵ وه ۵۲ پانتایی باکوری وه ۴۷ و ۳۶ دریزی روژ هه‌لاتی و له به‌رزایی ۱،۹۱۰ میتری ته‌ختی ده‌ریادایه. (پاپلی، ۱۱۵) و دواي شاری کورد، به‌رزترین شاره له ئیراندا (جوغرافیا، هه‌ر ئه‌وی)، له‌سه‌ر ژماری ۱۳۷۵ هه‌تاوی. حه‌شیمه‌تی ئه‌م شاره‌یه (۴۳،۷۴۱) که‌س دانراوه (سه‌رژماری، چل).
پیشینه‌ی میژویی: نایه‌تی یه‌کانی قه‌لای (قمچقایی) که‌به جیماوه‌کانی ئه‌وه له به‌رزایه کدایه له ۴۵ کیلومیتری شاری بیجار، شوینه‌واری ماوه و پیشینه‌ی بیجار، ده‌باته‌وه

دهورهی بهرله زاین تا روژگاری ماننا و ماد (میرات قه لای قمچقای)، هه بونی ئاسه واری قه لای چه نگیز قه لاوقه لای بانای) که پیشینهی هه مو ئه وانه، ده گه ریته وه بو بهرله دایک بونی عیسامه سیح و گرینگی ئه م ناوچه له دهورهی که ونارا نیشان ده دا (هه ره ئه وئی)، چه نگیز قه لای)، هه رچه ند که له سه ر چاوه ی میژوی و ئه و جو ره کتیبانه ی که قسه یان له هیرشی عه رب بو سه ر کوردستان کردوه، شتی له بابته داگیر کردنی بیجار به دهس عاره بو ئیسلام نابیندری به لام به ورد بونه وه له باری جوغرافیای ئه وئی، له وه ده چی ئه م ناوچه له نیوان ساله کانی ۲۱ تا ۲۲ مانگی له سه رده می داگیر کردنی هه مه دان یا ئازربایجان ناوچه ی بیجاریش توشی هیرش و داگیر کردن بوئی (بلازه ری، ۴۳۳، ۴۵۵-۴۵۶؛ ته به ری، ۴/۴۶، ۱۵۳؛ کوری ئه سیر، ۳/۱۷، ۲۲، ۲۷).

شوینته واری به دهس هاتوله شوینته کون و که ونارا کانی شاری بیجار، بوینته وارگی تاریخی ئیمامزاده عه قیل له شاری یاسوکه ند، ئه مه مان بو ده گیریتته وه که ئاوه دانی و حه شیمه تی مروف له روژگاری بهرله ئیسلام تا دهوردی دوا ئیسلام له م ناوچه داهه بووه و به رده و امیش بوگه (میرات، قه لای قمچقای، ئیمامزاده عه قیل) خانوبه ره ی ئیمامزاده عه قیل. یه کی له کونترین ئاسه واری میعمارای کوردستانه، له دهوره ی ئیسلامیداو خوده گه یینیتته دهوره ی سه لجو قیانی حاکم له ئیراندا (هه ره ئه وئی)، ناوچه ی بیجار له کونته وه مه لبه ندی ئازربایجان و کوردستانی به ناوچه کانی تر له ئیراندا پیوه ند داوه و هه بونی پردگه لی. هه روه کو پردی (قه جور، صله وات ئاوا خانوو بورجگه لی) هه روه کو ئه شتون بابه، ئوچ گومه زو یه نگی ئه رخ که له شوینته واری دهوره ی صه فه وی یه و له وانه بو حه سانه وه ی کاروان و ریجورانی ریگاو بان سازدراون و ئه مه ش خوی نیشانه ی گرینگی ئه م ناوچه یه له بابته بازرگانی دهوره ی صه فه وی یه وه (میرات، له ژیر ناوی پردو خانوو بورجی حه سانه وه). مه لبه ندی که شارستانی بیجار له ویدایه، له دهوره ی صه فه وی و بهر له صه فه ویش به پشتوین و که مه رزیرین، ناوبراوه (بدلیسی،

۴۲۵، ۴۲۶؛ که ریمی، ۱۹۰). نیوی بیجار بوّ ئەوێ لێن جارلە خوڵاسە تو تە واریخ
 (دانراوی ۱۱۰۷ مانگی) لە ژێر روداوێ کانی سالی ۹۹۹ مانگی لە روزگاری شاعە بیاس
 صفهوی (سا ۹۹۶-۱۰۳۸ مانگی) هاتوو و باس لە بیجار کراو (قازی ئەحمەد،
 ۱۰۸۵/۲) لە و میژوو دا قەلای بیجار لە دەس دەوڵە تیارخان سیامەنسور، دابوو و
 یەکی بوو لە فەرمانرەوایانی سەر بە صفهوی که بە دژی شاعە بیاس هەلبە زیودتەو و
 سپای شاعە بیاس، دوای ئەوێ یزوی دەوڵە تیارخانی، تیشکاند قەلای بیجاریان، ویران
 کرد (هەر ئەوێ، ئیسکەندەر بیگ، ۱/ ۴۴۰-۴۴۱، مەردوخ، ۳(۲) ۴۳۱-۴۳۳). بەلام
 ئەم شارە گرینگی خوێ لە کێس نە داوو بە پێی راپورتی ئیعتقاد سەلتەنە. لوتفە لیخان
 گەروسی یەکی ئەمیرانی عیلی گەروس که لە کلکە ی پاشایی شاسلیمان صفهوی و سەر تا
 سەری، ماوێ پاشایی. شاسولتان حوسین صفهوی، حوکومەتی ناوچە ی بیجاری بە
 دەس بوو و لە ۱۱۰۴ مانگی قەلا و بالە خانە و خانوبارە یەکی بە ناوی چوار باغ لەم
 شارە دا، ساز داو (۱۹۰۴-۱۹۰۶) که نیشانە ی ئەوێ یە که فەرمانرەوایانی گەروس
 فرە گرینگیان بە شاری بیجار داو و دوای صفهویان، لە بەر ئەوێ خیلی گەروس لە ویدا
 جیگیربون، بە گەروس، ناو بانگی پەیدا کرد و ناوئەندە که یشی شاری بیجار بوو.
 لە دەوێ قاجاری یە، بە سازدانی بازاری بیجار که ئەمرو بە شیوینە واری کوئە ی، شارە
 کوئە که، دیتە ژماروداگری یە کراستە ی درێژی باکوری و باشوری و یە ک تیمچە بە
 ناوی حاجی شاباز و سەرای ئەمیرتومانە، که لە و دەوێ دا، بوئە هوێ برەوی بازرگانی
 شاری بیجار (میرات، بازاری بیجار)، یەکی دیکە لە ئاسەواری روزگاری قاجار لە بیجار دا
 مزگە وتی هەینی ئەو شارە یە که لە ۱۲۲۰ مانگی دا بە هوێ نەچە فقوولیکانی گەروس،
 ساز داو (ئیعتقاد سەلتەنە، ۴/ ۲۰۰-۲۰۰۳) سەر چاوێ کوری ئەسیر، ئەلکامیل؛
 ئیسکەندەر بیگ موشی، عالیە مارای عەبیاس، تاران، ۱۳۵۰ هەتاوی، تاران،
 ۱۳۶۷-۱۳۶۸ هەتاوی؛ ئە فشین، یەدوللا، چەمە کانی ئیران، تاران، ۱۳۷۳ هەتاوی،
 بدلیسی، شەرە فنا، ئەمیر شەرە فخان، بە کوئشی محەمەد عەبیاس، تاران، ۱۳۴۳

ههتاوی، بلازهری، ئەحمەد، فتوحولبولدان، بەکۆششی عەبدوللا ئەنەیس تیباغ و عومەر ئەنەیس تیباغ، بیروت، ۱۴۰۷ مانگی و ۱۹۸۷ز- پاپلی یەزدی، محەمەد حوسین، فەرھەنگی ئاواپە کان و شوینە مەزھەبە کان لە ئێراندا، مەشھەد، ۱۳۶۷، تەوہ کوللی موقەدەم، هوئی نیوی شارە کان لە ئێران، تاران، ۱۳۷۵، جەعفەری عەبیاس دایرەتولمە عاریفی جوغرافیایی ئێران، تاران، ۱۳۷۹، جوغرافیای کامیلی ئێران، وەزارەتی فێرکردن و بارھێنان، تاران، ۱۳۶۶؛ سەرژماری گشتی نفوس و مەسکەن (۱۳۷۵) نەتیژە ی تەفسیلی، شارستانی بیجار، ناوەندی ئاماری ئێران، تاران، ۱۳۷۶؛ تەبەری، تاریخ؛ فەرھەنگ جوغرافیای ئاوە دانپە کان و لات (سنە)، یانە ی جوغرافیای ئەر تەش تاران، ۱۳۷۴ ج ۳۵، فەرھەنگی جوغرافیای کیوہ کانێ ئێران، سازمانی جوغرافیای هیژی چە کدار، تاران، ۱۳۷۹؛ قازی ئەحمەد قومی، خولاسە توتاواریخ. بە کۆششی ئیحسان ئیشراقی، تاران، کەریمی بەھەمەن، ریگاکانی کەونارا: باستانی و پینتەختە کانێ قەدیمی غەربی ئێران، تاران، ۱۳۲۹ ههتاوی، مەردووخ روحنانی بابە تاریخ، مەشھەری کورد، بە کۆششی ماجید مەردووخ روحنانی، تاران، ۱۳۷۱، میرات، فەرھەنگی و گەردشگە ری ئوستانی کوردستان (سنە)،

(ما، «میرات...» ۱)؛ نەجەفی، یەدوللا، جوغرافیای گشتی ئوستانی کوردستان: سنە، تاران، ۱۳۶۹؛ نەشریە ی عەناسری تەقسیماتی بەھاوری ناوەندی، بریکاری سیاسی (رامیاری) وەزارەتی ولاتی ئێران، تاران، ۱۳۸۱، نەخشە ی ولاتی ئێران، گیتاناسی، تاران، ۱۳۸۱ ههتاوی ژمارە ی ۲۹۴؛ هەروا:

Cultural Heritage organization of Kurdistan www. Kurdistanmiras.it/farsiol/index.htm; Edwards, A.C., the Persian carpet. London, 1975; Ruedin, E, Antique oriental carpets. London 1975

کەریم شەریعەتی، دایرەتولمە عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۳ پەرە ی ۳۳۴ تا ۳۳۴. (شەپۆل). - بیجار یا گەروس. بیجار پردیکە لە نیوان سنە و

هه‌مه‌دان و زه‌نجان و ئازر بایجاندا، بیجارده توانی زیاترله ۳۵ هه‌زار تۆن گهنم و دانه‌وه یله‌ی لی به‌دهس بی، بیجار ۱۹۲۰ میتر له‌لیواری ده‌ریابه‌رزتره و نازناوی سه‌ربانی پیدراوه، بیجار له‌نیۆکیقه‌کانی سه‌روا، زاغه، نه‌قاره‌کوب و قراچلی دایه. بیجار ۱۴۰ له‌سنه و ۱۵۳ له‌هه‌مه‌دان و ۱۵۰ له‌کیلۆمیتر له‌زه‌نگان دوره و تاتاران ۴۷۴ کیلۆمیتره. ده‌لین: بیجار له‌کۆندا داره‌بی فره‌بووه و بریاوه و بوته‌جاری داره‌بی. هه‌ندی که‌سی دیکه‌لایان وایه ناصره‌دین شای قاجار چوته‌ئه‌وشاره و به‌تکای ئه‌میر نیزامی گه‌روس، شه‌وله‌وی ده‌میینه‌وه و کاروباری که‌ده‌کری خه‌لکه‌که، ده‌ماوده‌م ئه‌م به‌وی ده‌لی و ئه‌وبه‌یه‌کی‌تری راده‌گه‌یتی و گشت راز و نه‌ینی کاروباری ئه‌و شه‌وه‌ی شار له‌ناوخه‌لکا، جارده‌دری، جاهه‌رله‌م سوئگه‌وه‌ئه‌وشاره به‌بیجار ناو براوه.

قه‌لای ۳۲۰ میتری (شانشین) که‌له‌به‌شی کۆرانی دایه، خو‌ی وه‌ک گزمو له‌یه‌ک له‌راست کیۆیکدا، ده‌بینی. کیۆی په‌نجه‌عه‌لی له‌روژاوا‌ی بیجار دایه و ۲۴۰۷ میتر به‌رزه، هه‌ندی لایان وایه، په‌نجه‌ی عه‌لی کوری ئه‌بو تالب له‌سه‌ر تاشه‌به‌ردی ئه‌و کیۆه، دراوه‌و جیی په‌نجه‌ی دیاره‌و له‌نیۆبو‌ره‌پیاواندا سوئندی پیی ده‌خوری هه‌روه‌کوله‌م شیعره‌فولکو‌لۆری به‌دا‌ده‌لی:

سیف‌وزه‌رده‌لۆی حه‌نای مه‌مه‌له‌ی - گه‌ر فئاردم وه‌ی په‌نجه‌ی عه‌لی.
به‌لام له‌باری میژوی یه‌وه‌له‌که‌ونه‌راوه‌ده‌س پا په‌نجه‌ی ده‌س نیشانه‌ی وزه‌و هیزبووه‌و یه‌کیک له‌ (رب النوع) بووه؛ که‌له‌جیهانی کۆندا هاتوته‌ژمار، خواله‌ قورتاناله‌سوره‌ی فه‌تح ئایه‌تی ۱۰ فره‌مویه‌تی (يَذُلُّ اللّٰهُ فَوْقَ اَيْدِيْهِمْ...) یذ له‌م ئایه‌ته‌دا به‌واتای وزه‌و هیزو‌قوده‌ته، ده‌لین: ئه‌م کیف و بلوکی په‌نجه‌عه‌لی یه‌ی بیجار، هاوینه‌هه‌واری ماننا و ماد بووه‌و شیژ: (ته‌ختی سلیمان) که‌له‌۴۰ کیلۆمیتری تیکاب هه‌وشاردایه، پیته‌ختی ئه‌و ماننا و ماد و کوردو‌کوردزادانه‌بووه، که‌جیی په‌نجه‌یان له‌کۆنه‌وه‌له‌و ناوه‌دیاره. له‌کۆنه‌وه؛ ژنان له‌نیۆئه‌واندا کلاوی له‌مه‌ره‌ز یابه‌رگن چنیوه‌و په‌نجه‌ی ده‌سیان له‌لا‌و له‌ولای ئه‌و کلاوه؛ وه‌ک نه‌خش چنیوه‌و هه‌رده‌په‌نجه‌ی ده‌س له‌پشت

و روی ٹہو کلاؤہ چنیوہ. جا ہرکس ٹہ و جوڑہ کلاؤہ یا (ٹارہ خچن و تہ قبیلہ) ی لہ سہر دابوہ، نیشانہ ی ٹہوہ بوہ کہ ٹہو ٹینسانہ مہزن و گہورہ و خاوہن دہ سہ لآت و سہر کردہ بوہ. لہ پاشان ٹہو پہنجہ ی دہ سہ لہ دہوری ٹہو جوڑہ کلاؤہ بوٹہ، دہ کوئگرہ و بہ ویتہ ی تاج، تانجی شاہی لہ سہریان ناوہ. لہ میژودا نوسراوہ کہ یہ کہم کہ سی کہ بوٹہ خودان و خدیو و کاروباری ولآتی بردوہ بہ ریوہ، کہ ی مورش بوہ و لہ توئی کیان و یہ کی لہ پاشایانی پیشدادی کوردبوہ ولہ ٹہ سلا (گایومیٹ) بوہ، گایو یا گہ یویانی میوہ ی گہ ییو، کامل، میٹ، یامیڈ یانی مہرد، یانی ٹینسانی کامل و ژیرو بہ ٹہ زمون (برواننہ خاتراتی تہ یمورہ شہلہ و ہہروا بیرواننہ کتیی باوی کوردہ واری چاپی ۱۳۷۸/۵/۷ ہہ تاوی دوکتور محمہد صالح ٹیراہیمی (شہ پوئل). ٹیحسان نوری پاشا لہ بہشی چیروکی فہرہ یدون - ی کورد لہ شانامہ دا تہمورس بہ کورد دہ زانی لہوشوینہ ی کہ دایکی فہرہ یدون لہ بابہت رہ گہزی ٹہودا و تو بہ تی:

(توبشناس مرز ایران زمین — یکی مرد بد نام او آبتین

زتخم کیان بود و بیداد بود — خردمند و گرد و بی آزار بود

زتہمورس کرد بودش نژاد — پدر بر پدر برہمیداشت داد).

م. ٹہو رہنگ: دہلی: قسہ کانی لیکور و ناوداری کورد ٹیحسان نوری پاشاکہ (تہمورس دیو بہند) سیوہ مین پاشای پیشدادیانی لہ سرودہ ی فردوسی دا بہ کورد زانیوہ راستہ یانی نابی گورد بی و بہ پالہ وان دابندری چونکا (تہمورس) سازادہ بوہ و بہ پی داب و دہستوری پاشایی دوا ی باوکی چوتہ سہر تہخت، جاکہ وابی پالہ وان و گورد نہ بوہ کہ لہ ریگای پالہ وانہ و، بہ پلہ ی شایی گہ یشتی.

(بہ گیتی دراز پهلوانان گُرد - پی زال زرکش نباید شُمرد): (برواننہ شانامہ و کوردشناسی. م. ٹہورہنگ پلہ ی ۲۸ و ۲۷ چاپی ۱۳۴۶. تاران، دہلین (تہمورس) جلک دورینی فیڑی مروف کردوہ. ٹہم ماد وماننا و کہ یمورس و تہمورس و کیانی و پیشدادی یانہ، ہاوینانہ لہ شیڑ (ٹاگردانی: گہ ورہ ی زہر دہشت) چونہ تہ ہاویٹہ ہہواری

بیجار و بوئەوێ نیشانی بدن له کاتی خۆیدا ده سه لاتدارانی لێره بون و خاوهن هیزو قودرهت بون. ویتە ی په نجه یان له روی تاشه به ردی کیتی په نجه عهلی بو یادگار هه لکه ندوه و له چیاکانی کوردستاندا په نجه زوره که نه خشی به ستووه و دهس له قورئانا به واتای قودرهته، له وشیعره فولکلوره کوردیهش ته مه ده رده کهوئ، دوا ی تهو پاشایانه و دوا ی هاتنی ئیسلام شهرو شورئ زور روی داوه و خه لکی هه ژار هیجی به دهس نه ماوه و یه کی له و مرو فیه دهس ته ننگانه تهو بنداری ئافره تیک بووه و یستویه تی نه داری و دورستی و راستی خویشی پی بلی که کوتویه (سیف وزه رده لوئ و حه نای مه مده لی - گرفتار دم به و په نجه ی عهلی) یانی هیچم نیه سیو، قه یسی و خه نه ی محمه مد عه لیم بو هیناوی و سو ئند به نجه ی عهلی خه یانه ت پی ناکه م، ده مه وئ بیته هاو ژبانم، ئیتر چون ئاگای له میژو نه بووه، وای زانیه وه، ته وه جیئ شو ئتی په نجه ی عهلی یه، دیاره هه رله به ری عیلمی هه زاران کولکه سه ییدو شیخ و شو ئته واری وایان بو ساز داوین. یا کیو ی بانئ له بیجار که به ناوکچی بانپال ناو نراوه که تهویش میژوی خوئ هه یه و کاتی کورد به سه ر قه لای نه ینه وادا، زال بووه و قه لاکه ی رماندوه؛ کچی بانئ به یه خسیری دینه ناوچه ی گه روس و له سه ر کیو ی نه قاوه کوب، به (نه قاره) شایی و هه لپه کی یان ساز داوه و تهو کچه یان بردو ته هه وار گه ی ره شمالی له چیا ی مانی که هه ر به ناو تهو کیژه ناو نریاوه و په نجه یشیان له کیو ی په نجه عهلی بو نیشانه ی قودرهت، هه لکه ندوه. له به شی (پیر تاج) قه لای ۲۲۵۸ میتر ته ماشابه که، که له ۲۰ کیلومتری چه ننگ ته لماس که مرو ف له هاتنه خوار پی تهو هه نگو ئنه قاله له سه ری له نیو ته لاشه به ردی به قه د تهو چیا به رزه دا دیته خوار ی، له خوشیا مرو ئاو ده تزیته ناوده می و تفی بو قوت ناچی و... بروانسه: گو قاری گرشه ی کوردستان ژماره ی ۷ - په ره ی ۱۹ تا ۱۱ خاوهن ئیمتیا ز و سه ر نوسه ر محمه مد صالح ئیراهیمی (شه پول) ژماره ی تهو له گرشه ی کوردستان له ۱/۳/۱۹۸۱ ز - له تاران له چاپ دراوه و تا ۹ ژماره ی به زمانی کوردی لی بلاو کراوه تهوه.

بیرانوه‌ند

بیرانوه‌ند یا بهیره‌نوهن خیلککه له خیلکانه کانی له کزمانی کوردی لورستان: بیرانوه‌ند هوزیکی له کی کورده: ریشه ناسی ناوی خیل؛ له سه ربنه رته‌تی بیرورای خه لکی ناوچه که، ره گه زوره چه‌له کی بیرانوه‌ند - ه‌کان، ده چنه وه، سه‌مرروفی به بیران (حنیف، ۵). ثم بیرو راوقسانه له راست ده چن، چونکا له نهم و نیزامی خزمایه تیدا، که له سه ربناغهی ره گه‌زی باوک دانراوه، ناوی تایفه و تیره و خیل له ناوی تهو، وهرده گیردری (ته مانو لاهی، ۱۵۸). به لام هندی له ناوی بیرانوه‌ند له گهل ناوی ژینگهی تهوان (براهند له هه‌لیژ ارده‌ی ته‌واربخدا، نوسراوه په‌ره‌ی ۵۳) و به‌یه کیان زانیوه (حنیف هه‌ره‌ئوی) ته و قسه بی بناغیه، چونکا بیرانوه‌ند - ه‌کان له رابوردویه کی نه ته‌ونه دور، هاتونه‌ته لورستان (راولینسون، ۱۵۲). حه شیمه‌ت: به‌رله قاجار نه ناوی له بیرانوه‌ند - ه‌کان هاتوو و نه‌له حه شیمه‌تی تهوان ژماری نیشان دراوه، به لام به درپزای حوکومه‌تی قاجارو په هله‌وی ژماری یا ئاماری دژبه‌یه کترله بابته حه شیمه‌تی بیرانوه‌نده کانه‌وه، به مجوره راگه بیندراوه (راولینسون له چون بو لورستان (۱۲۵۲ مانگی و ۸۳۶ از-)، ۵۰۰، ۲ خیزان (هه ره‌ئوی)، نه جمده وله (۱۲۹۹ مانگی و ۱۸۸۲ از-) به نوینی «بیرانوه‌ند» هزار (۱۰۰۰) خیزان (په‌ره‌ی ۲۰)، جوغرافیای لورستان (۱۳۰۰ مانگی)، سی هزار (۳۰۰۰) خیزان (په‌ره‌ی ۲۴۲)، موغین سه لته‌نه خوره ماوایی (۱۳۳۴ مانگی)، ده‌هزار (۱۰۰۰۰) خیزان (په‌ره‌ی ۱۸۱)، ودراسیخ (۱۳۴۲ هه‌تاوی)، (۳، ۲۵۰) سی هزار و دوسه‌دو په‌نجا خیزان (په‌ره‌ی ۱۴۱)، مه‌سعود، که یهان، نه‌ته‌نیا له گشت خیلاتی لورستان به ناوی کورد به تیگرا یادی کردوه به لگو ژماری له راده به‌ده‌وری بو تایفه و تیره کانی بیرانوه‌ند - ه‌کان، دناوه، که له سه‌ر بناغهی ته‌وه، حه شیمه‌تی خیلی بیرانوه‌ند، ده‌گاته نیزیکه‌ی (۱۱) هزار خیزان (۲/۶۶-۶۷)، ته‌وه‌ی، راستی بی له‌چهن ده هه‌ی رابوردوا، ژماری یا ئاماری له بیرانوه‌ند

- هـ کان، ئاماده نه کراوه. به لام له سهـر بناغهي سهـرژ ميـري سالي ۱۳۶۶ هه تاوي، زوم و ره شمال نشيناني ئەم خيـله له ۸۳۴ خيـزان پتربووه (سه رژ ميـري...، ۲۲)، ناوچهـي وارگهـ و له وهـرگهـي ئاژال و ولساتي بيـرانو هـنده کان، بهـشي چـقـلـو هـندي (هيـرو) و بهـشي لهـبهـ خـشي زاغـه (هيـرو). ريلمه و بهـشي لهـدهـورو بهـري بروجرد، دهـگريـته بهـر. ناوچهـي گهـ رميـني ئەو خيـله له داويـنهـي باشوري كهـوهـر كيـته (: كهـوهـر كو) له غهـربي چومـي ئاوي كهـرخه، دايه كهـ به شيـكه. له پشتكوـي كوردستاندايه و ئيـستا به ئوستاني ئيـلام ناودهـبردري. زياد لهـمهـيش دهـسه و پـول گهـلي له بيـرانو هـنده كان له (ماژين و حهـسه نيه) وارگهـ و باروبنهـيان خستوهـ و جيـي نشين بون. به لام ئيـستا لهـم سهـردهـمهـدا بيـرانو هـنده كان له خـورهـ ماوا و بهـشي چـقـلـو هـندي كوـبـونهـته وهـوده ژين (ته حقيقتي مهـيداني). - دابهـ شـكرـدني خيـلايهـتي: له نيوان سهـرچاو هـ كاندا، تهـنيا چـهـن كهـسي ئامازهيان بهـ دابهـش كـردني خيـلايهـتي. بيـرانو هـند كـردوه كهـ هـندي لهـو راپورتانه، ههـنديكيان جيـي باوهـرين (بو وينهـ برواننه: موعين سهـ لتهـنه، ههـ رهـوي، كهـيهان، ۲/ ۶۷). رهـزمارا (پهـرهـي ۷۴ بب) لهـدابهـش بوني خيـلي بيـرانو هـند بهـ كورتي باسي كـردوه وهـندي تر ئاگاداري ورديان لهـو بوارهـدا، نوسيوهـ (برواننهـ ئە مانوللاهي، ۱۶۳). بيـرانو هـند هـ كان بونهـته ۲ شاخهـي بنهـره تي كهـله بهـرهـونهـسلي دو، زاړوكي بيـران ياني لهـ «ئالايان ئالاهينان». وهـ «دشي نو» دهـشايينان. پهـيدا بون و دابهـش دهـبن (ته حقيقتاني مهـيداني)، راوليـنسـون لهـو ۲ شاخهـ بهـ ناوي «ئاليوهـند» (عاليوهـند) و «دوشيوهـند» ناوي بردوهـ (ههـ رهـوي). ههـرهـ كهـلهـو ۲ شاخهـ داراي تيرهـ و تايـفه و شاخهـي جياجيان بهـ مجورهـ: ۱- ئالاهينان كهـلهـو ۲ ژير شاخهـي «مال تهـسي» (مال تهـسهـد) و (مال قووا: مال قوباد) پيـك هاتون كهـئهـولهـ كهـيان، بونهـته ۴ تيرهـ بهـم ناوانهـ: اگهـ رهـ - ميـهـرو: (ميـهـراب)، زهـهـلي (:زهـيدعالي)، واروني (باراني) و بهـو ۴ تيرهـ ناوبراوانه، دابهـ شـكرـاون. مال قوبادلهـ ۳ تيرهـي گهـوره پيـك هاتوو هـ كهـبريهـتين لهـم تيرانهـ: شهـمسي (شهـمسهـ دين)، يارتهـ حمهـد سهـوزالي (سهـ بهـرعـهـلي)، خوانين، ئەو خيـله بهـواتاي خان و مان و لهـباتي (وهـند)

یش به کار براوه، هەر وه کله بائی مال قووا، قووا وهند، به کارده بری - ۲ - ده شایینان، ۸ تیره: پیرداده، رهش، شه لکه، چه قه ل، دیتوه کاه، ده لوران، شاهوردی و لوری. بیرانوند - ه کانی شاخه ی، ده شایینان، له ۵ به ره وه نسل، لانی که م ۱۵۰ سال رابوردوه، که له بن ده سه لاتی خان و ئاغا کانی شه مسه دین له شاخه ی ئالاهینان به ریوه براوه وه ره له به ره وه سه ره به خو نه بونه (ته حقیقاتی مه یدانی). بیجگه له وه ده سه و پۆلانه که قسه یان لیوه کرا، ده سه یی، له بیرانوند - ه کان، له روزگاری نادرشای هه و شاری قه راخلوی کورد، بو کاشان، شار به ده ر کران که ئیستا له وی رای ده بویرن (یه غمایی، ۴۶-۴۸).

میژوی بیرانوند: هه ره کوله به را. راگه ینه د راله ده ق و به لگه نامه کانی به ره له قاجاریه، ناوی له بیرانوند - ه کان نه براوه؛ دیاره ئه وه له بابته زور به ی خیلاتی لورستان راسته و که متر، به لگه و ناوی ئه وه هوژانه. به ده س دین. راولینسون که له ۱۸۳۶ ز - یانی له زه مانى حوکومه تی محه مه د شاپو ته لورستان وله قه ولی میرزا بوزورگ حاکمی لورستان ده نوسی: که بیرانوند - ه کان و باجلانیان، له سه ده ی پیتس سه فه ری ئه وه، یانی له ئاخری سه فه ویدا، له ناوچه ی موسله وه، هاتون (هه ره وی) توپژینه وه ی مالیکیه تی ئه وه سه ره زه وی یا نه ی وا ئیستا، به ده س ئه م دو خیله وه ن، ئه وه ده گه یینی که ئه وه خاک و ناوچانه، هی خیلاتی لورزمانی تر بووه، وه، خیلی کوشکی، ساکی، چگنی و خیلی تر. ئه م ناوچانه له زه مانى هه و شاری یه کان، به ملاوه به ره به ره که وتونه بن ده س خیلاتی له ک زمان یانی ئه وه سه ره زه وی یا نه که وتونه ته ته بن ده س بیرانوند و باجه لان (لیکولینه وه ی مه یدانی) هه ره چه ند جیی ژیا نی سه ره تای بیرانوند - ه کان به دروستی دیار نیه، به لام له سه ره بنچینه ی میژوی سه ره زاره کی، بیرانوند - ه کان باوه ریان وایه که باپیری ئه وان به ناو هیجالی له حیجازه وه، هاتونه ته ناوچه ی دلفان و له وی کچی یه کی له سه رانی ئه هلی حه ق: (یاری، یارسان) ی بوخوی ماره کردوه وه وی ماوه ته وه، له پاشان، چون بیرانوند - ه کان له گه ل دلفانیان و باجه لانیان، له شه ری عوسمانی و ئیران، چونه ته

یارمه‌تی دانی نادرشای هه وشار، نادرشا به پاداشی ته و خیزمه‌ت و پشتیوانیه که‌له ویان کرده، به‌شی له سیلاخور و خاکی پشتکوی به بیرونه‌ند - ه کان، به خشویه، ته‌م قسانه له گه‌ل نوسراوی راولیسون (هه ره‌وئی) یه کترناگرنه‌وه. هه رجوری، به نوسراوی هیئری فیلد نادرشای هه وشار، بیرونه‌ند - ه کانی کوچ داوه‌ته شیراز (په‌ره‌ی ۱۸۳) به لام هیئری فیلد سه رچاوه‌ی ته و قسه‌ی دیاری نه کرده. پشتیوانی کردنی بیرونه‌ند - ه کان له که ریمخان زه‌ند، بووه هوئی ته‌وه که خوشکی که ریمخان زه‌ند به ناوی (بانو) شو به میرزا ته‌حمه‌دخان باپیری خانه کانی بیرونه‌ند، بکا. ته‌م خزمایه‌تی‌یه، بوه هوئی به هیئرتربونی میرزا ته‌حمه‌دخان له ناوچه که‌دا (لیکۆ‌لینه‌وه‌ی مه‌یدانی). بیرونه‌ند - ه کان دوا‌ی تیشکان و تیاچونی زه‌ند، گه‌رانه‌وه بولورستان، جاکاتی‌ئاغامحه‌مه‌دخان قاجار خیللی چگنی له هیرو، بولای قه‌زوین، شار به‌ده‌ر کرد، بوار بو‌اگیر کردنی ته‌و ناوچه، ئاسان بو (هه‌ر ته‌و). بیرونه‌ند - ه کان به درپژایی حوکومه‌تی قاجاریه، به‌وینه‌ی خیللی پر‌هیزو به قودره‌ت له لورستاندا خویان نشان داوسه‌ر زه‌وی خیللاتی‌وه‌کو: چگنی، کوشکی وساکی‌یان له‌و ناوچانه‌دا گرت‌ه‌بن ده‌س خویان، بیرونه‌ند - ه کان له سه‌ره‌تای قاجاریه، له‌ده‌رگیری یه کانی نیوان شازاده کانی قاجار دا، نه‌خشیی به‌رچاویان گیراوه، بو‌وینه‌له‌شه‌ری شازاده حیسام سه‌لته‌نه‌مه‌ده‌ته‌قی میرزا (حاکمی بروجرد، به‌ختیاری و خوزستان) و شازاده مه‌حمود حاکمی لورستان له ۱۲۴۲ مانگی، پشتیوانیان له حیسام سه‌لته‌نه‌کرد و هه‌روایش له‌شه‌ریکدا که‌دوا‌ی ۳ سال (۱۲۴۵ مانگی) له نیوان حیسام سه‌لته‌نه‌و شازاده مه‌حمه‌دحوسین میرزا کوری مه‌حمه‌دعه‌لی میرزا، روی‌دا، بیرونه‌ند - ه کان له‌و شه‌ره‌ی (۱۲۴۵ مانگیدا) چونه یارمه‌تی دانی حیسام سه‌لته‌نه (سپه‌هر، ۲/۱۶-۱۷-۴۷-۴۸) بیرونه‌ند - ه کان، له‌گه‌ل لوره‌کان له شه‌ری روسیه و ئیراندا به‌شداریان کرده (ئیعتماد سه‌لته‌نه، ۱/۶۵۰)، هه‌روا مه‌مه‌د قاسم به‌گک له خیللی بیرونه‌ند - ه کان، له یاغی بونی شازاده حوسین عه‌لی‌خان به‌دژی فه‌ته‌لیشانه‌خشیی‌فره‌به

رچاوی هه بووه، که دواى تیشکانى حوسین قولیخان، ژمارى له بیرانوند - ه کان و باجه لآنیان، به دهستوری فه ته لیسا کوژراون (سپههر، ۱/ ۱۱۳-۱۱۷).

پیاچونهوه به میژوی: بیرانوند - ه کان له سهردهمی، ده رگیری به کانی خویناوی له نیوان سهرانی خیل له لایه کهوه و ده رگیری له گهل حوکومهت. یا ده رگیری خیل له گهل به کتر، هه مو ئه و گیره و کهندو کو سبانه، بونه ته هوئی کوژرانی ژمارى له سهرانی خیل به درپژایی حوکومه تی قاجاریه و په هلهوی. ههروه کو ده لین: له وماوه دازیا ترله ۶۰ کهس له وان کوژراون که ۳۵ که سیان له تورده و نه سلی حوسین عه لیخان (خانه مه زنه کان) بون که ۱۸ که سیان به دهس شه روانانی حوکومهت و ۱۴ که سیشیان به دهس دژ و دوژمنانی ناو خیلی خویان و ۳۰ که سیشیان به دهسی تاکه تاکه خیلی کوردی ترکوژراون (لیکولینه وهی مه یدانی). ته فره قه سازدان و سته مکاری حاکمانی ئه وی له لورستاندا بووه هوئی شوپرش و بزواى خیلآتی لورستان و بلاو بونه و دی شهرو له هه موخیله کانی تر بیرانونده کان، قاجاریان توشی کهندو کو سب کردبو، بیرانوند - ه کان دواى مه شرو ته که دهوله تی ناوه ندی کزوبی دهسه لات که وتبو، بیرانوند - ه کان نه یان ده هیشت حاکمان و کاربه ده سان رو بکه نه خوره ماوا (والی زاده، ۳۰۸؛ فهوریه، ۳۷۵). خیلی بیرانوند، به له هه ر خیل و هوژی تر له سه ره تای حوکمرانی په هلهوی، له راست چه کدارانی حوکومهت راوهستان و خویان راگرت و دواى چه ندین سال ده رگیری سه ره انجام تیشکان (ره زمارا، ۷۴-۷۷)؛ سه عدوه ندیان ۲۱۵-۲۱۸، جم به یات، ۶۹، ۷۲، جم) جادواى په یدا کردنی ده سه لآتی سپابه سه ر لورستاندا، ده سه یی له بیرانوند - ه کانیان بولای (خوارووه رامین) گوئیسته وهو له ولآتی لورستان شاره ده ریان کردن و ژمارى له خانه کان و کوخیای نه وانیان له قه نارهدا، یازیندانیان کردن، له وه، به دوا، خیل به زوره ملی نیشه جیی کران و بیرانوند - ه کان به درپژایی چه ن ده یه ی رابوردو، دی و هوئی ژیانی و کوچه ریان، وه لاناو چونه خوره ماوا بونه شارنشین (ته حقیقاتی مه یدانی).